

Kántás Balázs

A másik államhatalom?

**Fegyveres radikális jobboldali
titkos szervezetek az
ellenforradalom és a
konszolidáció első éveiben**

**HORTHY-KORSZAK
MŰHELYTANULMÁNYOK**

Kántás Balázs

A másik államhatalom?

**Fegyveres radikális jobboldali titkos
szervezetek az ellenforradalom és a
konszolidáció első éveiben**

ISBN 978-615-81598-5-2

Horthy-korszak Műhelytanulmányok

**Sorozatszerkesztő–szaklektor:
Dr. Zsávolya Zoltán**

Budapest, 2020

TARTALOM

A radikális jobboldali fegyveres titkos társaságok legbefolyásosabbika – a Kettőskereszt Vérszövetség..4

Héjjas Iván és különítményének tevékenysége14

A Kovács testvérek által elkövetett bűncselekmények31

Az erzsébetvárosi bombamerénylet és a hozzá kapcsolódó, tervezett és végrehajtott egyéb terrorcselekmények.....39

Egy komolytalan államcsínyterv – a Szemere–Bobula–Ulain-féle „magyar sörpuccs”.....46

A csongrádi bombamerénylet.....54

A fegyveres titkos szervezetek felszámolására és az irreguláris katonai alakulatok leszerelésére tett kísérletek.....58

A titkos társaságok működésének utójátéka és utóélete.....67

A radikális jobboldali fegyveres titkos társaságok legbefolyásosabbika – a Kettőskereszt Vérszövetség

A Horthy-korszak első néhány éve a magyar történelem azon viharos időszakai közé tartozott, mely bővelkedett – elsősorban jobboldali, irredenta eszmék mentén szerveződő – titkos társadalmi egyesületekben, társaságokban, szövetségekben, melyek a politikai életre is bizonyos fokú befolyással rendelkeztek.¹ E titokban működő szervezeteknek olykor volt legális fedőszervezete (a legálisan bejegyzett egyesületek egyébként pártpolitikai tevékenységet nem folytathattak) valamilyen társadalmi egyesület formájában, olykor informális keretek között, csupán a tagok közti szóbeli megbeszélések és utasítások alapján fejtették ki a tevékenységüket.

A Kettőskereszt Vérszövetség (rövidítve: KKV vagy KKV Sz) nevű katonai titkos társaság / irreguláris katonai alakulat az ilyen titkos szervezetek közül is kiemelkedik, mert esetében jó eséllyel nem csupán

¹ UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012, 97–100.

valamiféle önszerveződő egyesületről, hanem inkább titokban működő állami, vagy legalábbis kvázi-állami szervről beszélhetünk. Bár a szervezet az 1920-as évek első felében erősen jelen volt a köztudatban, és számos törvénytelenséget (pl. politikai és egyszerű rablógyilkosságokat, merényleteket, puccskísérleteket, stb.) írtak a számlájára a korabeli sajtóban és egyéb forrásokban, iratot mégsem igen keletkeztetett, így működéséről keveset tudunk. Ez a kevés azonban jóval így is jóval több, mint a semmi. A KKV Sz nem volt más, mint az Etelközi Szövetség (rövidítve: EX, ET vagy X)² nevű titkos társaság katonai szárnya. Az Etelközi Szövetségről, a korszak kiterjedt befolyással rendelkező, a szabadkőművesség ellenében alakult, annak nacionalista változataként funkcionáló titkos társaságról titkossága és titokzatossága ellenére viszonylag sokat tudunk. Az EX a magyar irredenta, fajvédő legalis és illegális egyesületek többségét is irányította, vagy legalábbis megkísérelte irányítani, így azok ernyőszervezetének is tekinthető. Valószínűleg

² Az Etelközi Szövetség történetéről összefoglaló tanulmányt írt többek között Fodor Miklós Zoltán. Vö. FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156. Mindazonáltal Fodor Miklós Zoltán összefoglaló tanulmánya is szórványos forrásbázison és a témában eddig megjelent szekunder szakirodalmon alapul, így megállapításai vállaltan igen nagyrészt feltételezések.

1919 novemberében alakult Szegeden, és a későbbiekben kb. 5000 tagot számláló társaságot a 7–12 fős Vezéri Tanács, más néven Nagytanács 1944 végéig többnyire a katonákat tömörítő Magyar Országos Véderő Egylettel (MOVE)³ együttműködésben irányította, annak a budapesti székházában tartotta összejöveteleit. Az EX rítusaiban

³ A Magyar Országos Véderő Egylet 1918 novemberében, félkatonai-ellenforradalmi egyesületként alakult, és fokozatosan vált a Horthy-rendszer a rendszer egyik legnagyobb tömegbázisú szervezetévé, tagsága nagy részét katonatisztek adták. Egyik alapítója Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök volt. Az 1920-as években az Ébredő Magyarok Egyesületével együtt korszak egyik meghatározó antiszemita-revizionista egyesülete, a vezetésben az 1930-as évek második felétől kezdve a nyilasok és más szélsőjobboldali pártok képviselői kerültek többségbe (pl. Bánkúti László, Baross Gábor, Endre László, Feilitzsch Berthold, stb.). 1942-től vezetősége a magyar szélsőjobboldali szervezetek összefogására mozgósított, tagjai pedig nagy arányban adták a Nyilaskeresztes Párt párthadseregét. 1944 elején 144 fiókegységgel rendelkezett, melyek egyenként átlagosan 200 tagot számláltak. Csaknem mindegyikhez tartoztak fiatalokat tömörítő lövészklubok. A német megszállás után belügyminiszteri rendelettel a kisebb fasiszta jellegű egyesületeket is a MOVE-be olvasztották. Az egyesület töredékesen fennmaradt iratanyaga kutatható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában: HU-MNL-OL-P 1360. Történetéről lásd: Dósa Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

és külsőségeiben az általa gyűlölt szabadkőművességre kívánt hasonlítani, ironikus módon még a székhelyét is a betiltott Magyarországi Symbolikus Nagypáholy lefoglalt Podmaniczky utcai székházában rendezte be. Kapcsolatrendszerén keresztül jelentős hatást gyakorolt politikai életre, befolyását pedig jól mutatja, hogy tagjai voltak a korszak jelentős politikai és katonai vezetői.⁴ Horthy Miklós kormányzó – a róla elterjedt legendákkal ellentétben – pragmatikus, kissé földhözragadt politikusként valószínűleg nem volt tagja egy titkos társaságnak sem, ám mivel bizalmasai közül sokan tagok voltak, így akaratát e társaságokban is tudta érvényesíteni. Az EX-be meghívás alapján felvételüket kérők e célra kidolgozott szertartás keretében életre-halálra szóló fogadalmat tettek az irredenta és nemzetvédő célok szolgálatára. A Vezéri Tanács az ország sorsát érintő fontos kérdéseket megtárgyalta. A II. világháború alatt báró Feilitzsch Berthold, a korszak befolyásos háttérpolitikusa, aki kisebb megszakításokkal hosszú időn keresztül a Vezéri Tanács elnöke volt, a nyilasokat kezdte támogatni és fokozatosan magához ragadta az ekkora amúgy már

⁴ Vö. ZADRAVE CZ István, *Páter Zadravec z titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967. Az eredeti forrás ma az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található: HU-ÁBTL-A-719.

ekkorra egyre kisebb befolyással rendelkező szervezet irányítását.⁵ Az EX-ről, ha szórványosan is, sok minden tudható, az annak katonai szárnyát képező KKV Sz esetében rosszabb a helyzet. Ha lehet hinni az ellentmondásos forrásoknak, úgy a szervezet minden valószínűség szerint 1919 őszén jött létre az ellenforradalom védelmére, a kommunista és más baloldali erők elleni harcra, valamint az irredentizmus céljaira. Parancsnoka Siménfalvy Tihamér ezredes, később tábornok volt, aki a külföldi szélsőjobboldali szervezetekkel, különösen az osztrák és a német nacionalista mozgalmakkal is élénk kapcsolatot tartott az 1920-as évek első felében, továbbá vezető szerepet töltöttek be benne a fehérterror olyan hírhedt alakjai, mint Héjjas Iván vagy Prónay Pál paramilitáris vezetők.

Héjjas Iván egyes források szerint a szervezet helyettes parancsnoka is volt. Vezetői között lehetett továbbá a későbbi miniszterelnök, Gömbös Gyula, Endre László, Zdravec István táborigádos, valamint Görgey György ezredes, valamint a kormányzói testőrség parancsnoka. Katonailag szervezett egységeinek tagjait igen szigorú eskü kötötte. A KKV Sz legális fedőszerve minden valószínűség szerint egy

⁵ KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012, 177.

ideig a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület volt, mely azonban jóval később alakult meg, mint a titkos társaság maga, az alapszabályát csak 1922-ben hagyták jóvá. Egyes források szerint a KKV Sz titkos gyűléseit a Nádor laktanyában (is) (ez a Prónay Pál paramilitáris alakulatával való szoros személyi átfedésekre utal) tartotta, tagjai pedig elsősorban csendőr- és katonatisztek, valamint földbirtokosok és közigazgatási tisztviselők voltak. A budapesti központon kívül minden nagyobb városban működött egy-egy alszervezet, a tagok pedig behálózva a magyar államapparátust elsősorban a kommunistagyanús egyének megfigyelésével és a baloldali szervezkedések feltérképezésével és megakadályozásával foglalkoztak.

A KKV Sz neve felmerült olyan nagy sajtónylvánosságot kapott bűnesetek mögött is, mint a nyolc halálos áldozatot követelő, 1922-es antiszemita bombamerénylet az Erzsébetvárosi Demokrata Kör ellen, a három ember életét kioltó 1923-as csongrádi bombamerénylet, vagy épp az ugyancsak 1923-as állítólagos irredenta magyar merényletterv a román királyi pár ellen. Az erzsébetvárosi bombamerénylet peranyaga⁶ a KKV Sz történetének is igen fontos forrása, ugyanis Csáky Károly honvédelmi miniszter tanúvallomása szerint a KKV Sz a Tanácsköztársaság

⁶ HU-BFL-VII-5-c-25646/1924. Márffy József és társai pere

leverése után a fővárosban és vidéken tevékenykedő paramilitáris szervezetek egységes katonai irányítás alá vonása, egyfajta antikommunista rendcsinálás céljából jött létre 1919–1920 tájékán. Ebben az értelemben tehát titkos katonai alakulat, állami, vagy legalábbis kvázi-állami szervezet volt, még ha bizonyos tagjai saját indíttatásból követtek is el törvénybe ütköző cselekményeket.

Ezzel egybevágóan Ujszászy István tábornok, a magyar katonai titkosszolgálat vezetőjének az ÁVH fogságában, 1948-ban írott feljegyzései. Ezek szerint az 1920-as években a honvédségen belül titokban, de a kormány és a kormányzó tudtával és beleegyezésével működött egy – elsősorban irredenta indíttatású – külföldi szabotázs-, diverzáns- és terrorakciókat kidolgozó és kivitelező csoport, melynek a vezetője ugyancsak Siménfalvy Tihamér ezredes, majd annak 1929-es halála után Papp Dezső alezredes volt. A Siménfalvy-csoport a Várban, a külügyminisztérium épületében működött, tevékenysége pedig a kisantant államokra irányult, középtávon előkészítve a magyarlakta területek esetleges visszafoglalását. 1936-ban ebből a titkos katonai csoportból nőtt ki a honvéd vezérkar 5. számú, sajtó- és propagandaosztálya, s nevével ellentétben nem csupán a honvédség propagandacéljait szolgálta, hanem a kisantant államokban szabotázs- és diverzánshatásokat is

előkészített és végrehajtott a miniszterelnökséggel és a külügyminisztériummal szoros együttműködésben. A Siménfalvy-, később Papp-csoport, majd a honvéd vezérkar 5. osztálya kétségkívül létezett, és tevékenységéből joggal következtethetünk a KKVSSzel való szoros átfedésekre.⁷ A KKVSS ebben az értelemben amúgy sok hasonlóságot mutat az ugyancsak az 1920-as években működő német Fekete Reichswehrrel, melynek (többek között a nemzetiszocialista párthoz is köthető) különböző szabadcsapatait a német kormány is a fegyverkezési korlátozás alatt álló hadsereg egyfajta félhivatalos tartalékos egységeiként kezelte, és bevethetőnek gondolta egy esetleges újabb, az igazságtalan párizsi békerendszer revízióját célzó katonai konfliktus esetén.

A Kádár-korszakban a marxista történetírás igyekezett a Horthy-rendszer valós befolyással bíró jobboldali társadalmi egyesületeinek és titkos társaságainak jelentőségét és tevékenységét felnagyítani és kihangsúlyozni, olykor már-már afféle árnyékkormányként beállítva e társaságokat. Nincs ez

⁷ UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007, 356–359.

másként a KKVSz esetében sem. Az ellenforradalomról szóló monográfiájában Nemes Dezső például azt írja, a KKVSz a Horthy-korszak első időszakának egyik legjelentősebb titkos szervezete, melynek megalapításában a Nemzeti Hadsereg első különítményparancsnokai vettek részt 1919 júliusában. A szervezet végig a hadsereg irányítása alatt állt, középtávú célja pedig valóban az volt, hogy feszültséget keltsen és lázadást robbantson ki a trianoni békeszerződés után a szomszédos államokhoz csatolt magyarlakta területeken, elsősorban a Csehszlovákiához került Felvidéken, ahová majd az irreguláris katonai alakulatok diverzáns tevékenysége nyomán kialakult zűrzavart követően a reguláris hadsereg rendcsinálás címén bevonult volna a területek visszafoglalása céljából.⁸ Nemes szerint emellett a KKVSz belső kémelhárítással és a kormány által jóváhagyott belföldi terrorcselekmények elkövetésével is foglalkozott, illetve Prónay Pál feljegyzéseire hivatkozva azt is állítja, hogy a szervezet már az Etelközi Szövetség megalakulása előtt létrejött, hiába tartozott később valamilyen módon a jelentős személyi átfedések miatt is annak irányítása alá. Nemes meglehetősen határozott állításokat tesz ugyan a

⁸ NEMES Dezső, *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, 155–160.

KKVSz-ről, ám viszonylag kevés forrásra hivatkozik, így megállapításainak ugyan mindenképpen van igazságtartalma, de egyúttal kritikával is kezelendők. A KKVSz forrásbázisa igencsak szórványos, a kutatók rendelkezésére álló információk a szervezet működéséről ellentmondásosak és homályosak. Létezésében és alaptevékenységében nem kell kételkednünk, az ellenforradalmi rendszer megszilárdításában játszott szerepét ugyanakkor a marxista párttörténetek mindenképpen eltúlozták. Az 1920-as években, a Horthy-korszak elején, a Tanácsköztársaság bukása utáni polgárháborús időket követően ugyanakkor előfordult számos megdöbbentően súlyos, olykor több ember életét követelő, a korszak titkos és kevésbé titkos egyesületeihez és paramilitáris alakulataihoz köthető, nagy nyilvánosságot kapott bűncselekmény. Ezekkel időről időre érthető módon a KKVSz-t is kapcsolatba hozták mind a közbeszédben, mind a sajtóban, mind pedig a parlamentben, és talán nem is alaptalanul.

Héjjas Iván és különítményének tevékenysége

Héjjas Iván, a viszonylag jómódú parasztcsaládból származó, első világháborúból hazatért fiatal repülő főhadnagy kétségtelenül hamar a Tanácsköztársaság bukása utáni ellenforradalmi megtorlás egyik hírhedt különítményparancsnokává vált, akinek nevéhez talán a legtöbb önkényesen elkövetett gyilkosság köthető.⁹ Héjjas az Ébredő Magyarok Egyesületének,¹⁰ a korszak

⁹ Héjjas Iván életrajzáról és tevékenységéről bővebben lásd többek között: BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10.

¹⁰ Az Ébredő Magyarok Egyesülete az első világháború és a forradalmak utáni Magyarország legbefolyásosabb nacionalista társadalmi egyesülete volt, mely az 1920-as évek elején saját segédrendőri milíciákat, karhatalmi alakulatokat tartott fenn, és határozottan befolyásolta a pártpolitikát is. Tagjai számos hírhedt, antiszemita és irredenta indíttatású bűncselekményt, kisebb-nagyobb terrorcselekményt követtek el. Alapítói és vezetőségi tagjai között számos politikust és befolyásos katonatisztet találunk, pl. Prónay Pált, Héjjas Ivánt, vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt. Működése csúcspontján tagsága több százezresre volt tehető, elnökei az 1920-as évek elején Szmrecsányi György, Eckhardt Tibor és Buday Dezső nemzetgyűlési képviselők voltak. Jelentősége 1923 után, a kormánypártból kiváló Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) megjelenésével fokozatosan, majd komolyan az 1930-as években létrejövő, részben az egyesület tagjaiból szerveződő, nyugati mintájú magyar fasiszta és nemzetiszocialista

legnagyobb létszámú és legnagyobb politikai befolyással rendelkező radikális jobboldali társadalmi szervezetének egyik alapítója és korai vezetője is volt, így Duna–Tisza közén működő különítményének, az úgynevezett Alföldi Brigádnak a működése is nehezen választható el az ÉME tevékenységétől. Héjjas frontot járt katonaként 1919 tavaszán kezdte meg különítménye megszervezését gazdálkodással foglalkozó családja birtokának közelében, Kecskemét környékén a tanácsköztársaság megdöntésére. Különítménye magját a háborúból vele együtt hazatért repülőszázadának tagjai alkották, akikhez a környék paraszti származású, többnyire katonaviselt fiataljai is csatlakoztak.¹¹ A fiatal

pártok megalakulásával csökkent. Az ÉME a különböző radikális jobboldali politikai pártok mellett ezzel együtt egészen 1945-ig működött. Történetének első éveiről lásd: ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.; valamint: ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

¹¹ A fehérterror társadalmi kontextusban való vizsgálatára Paksa Rudolf teoretikus tanulmánya tesz kísérletet, ld. PAKSA Rudolf, *A fehérterror „logikája”*. Események, olvasatok, kontextusok, in *Terror 1918-1919. Forradalmárok, ellenforradalmárok, megszállók*, szerk. MÜLLER Rolf, TAKÁCS Tibor, TULIPÁN Éva, Budapest, Jaffa Kiadó, 2019, 217–245.; valamint ugyanerről lásd: BODÓ Béla, *The White Terror in Hungary. The Social World of Paramilitary Groups*, *Austrian History Yearbook*, 2011/42, 133–163.

tartalékos főhadnagy igen hamar, 1919 áprilisában a tanácskormány ellen kitört egyik komolyabb felkelés vezetőjévé emelkedett.¹²

A Tanácsköztársaság elleni sikertelen kecskeméti felkelés után Héjjas és ellenforradalmár társai csatlakoztak a Szegeden szerveződő ellenforradalmi kormányhoz.¹³ Horthy 1919 áprilisában állítólag személyesen fogadta Héjjas Ivánt, és megbízta azzal, hogy különítményét a Nemzeti Hadsereg karhatalmi segédcsapataként működtetve szűkebb pátriájában, az Alföldön tegyen rendet, és számolja fel a még megmaradt kommunista csoportokat.¹⁴

Az ország jelentős részét megszállva tartó román hadsereg igen hamar felszámolta a tanácskormány maradványait, és 1919 nyarán Héjjas alakulatai is engedélyt kaptak a megszálló hadsereg katonai hatóságaitól, hogy Kecskemét környékén a felbomlott társadalmi rend helyreállítása céljából segédrendőri (úm. pótcsendőri) szolgálatot lássanak el. Héjjas Kecskeméten – ugyancsak a román hadsereg és a szegedi ellenkormány körül csoportosuló magyar fegyveres erők jóváhagyásával – városparancsnokká,

¹² Vö. ROMSICS Ignác, *A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918-19-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

¹³ BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10.

¹⁴ BODÓ, i. m.

lényegében, még ha kissé leegyszerűsítő módon is, de de facto helyi rendőrkapitánnyá nyilvánította magát, gyakorlatilag a rendőrséggel és a csendőrséggel párhuzamos karhatalmi rendvédelmi apparátust működtetett, és ezzel megkezdődött azon személyek internálása és önkényes kivégzése, akik a Tanácsköztársaság alatt állítólag pozíciót viseltek, vagy akár csak szimpatizáltak a rövid életű kommunista kormánnyal.¹⁵

1919 október-novemberében a román hadsereg még mindig megszállva tartotta az Alföldet, Héjjas segédrendőri alakulatai pedig körülbelül száz olyan embert gyilkoltak meg (és persze vették el ingóságait), akiknek többségében amúgy semmi köze nem volt a Tanácsköztársasághoz és a vörösterrorhoz. Az áldozatok többnyire olyan elszigetelt településekről származtak, mint pl. Páhi, Kiskunfélegyháza, Kerekegyháza, Soltvadkert, Bugac, Csengőd, Akasztó, Köncsög, Kiskőrös, Móricgát, stb., melyet a román hadsereg alakulatai sem tudtak rendesen megvédeni, ezért a magyar paramilitáris alakulatok által alkalmazott erőszak mindenféle kontroll nélkül szabadulhatott el.¹⁶

¹⁵ BODÓ, i. m

¹⁶ Vö. például Drozdy Győző 1924. január 22-ei parlamenti felszólalásával Héjjas Iván és különítménye bűneiről, amelyben az

Héjjas Iván, amennyiben lehet hinni a forrásoknak, 1919–1920 folyamán valóságos kiskirályságot, szinte különálló magánállamot működtetett Kecskeméten és környékén a saját de facto vezetése alatt, melynek sajátos rendjét a hozzá hű fegyveresek mint formálisan a Nemzeti Hadsereg karhatalmi osztagai – pótcsendőri jogállásba sorolva – tartották fenn. Héjjas menyasszonya és későbbi felesége Papp Sarolta dr. Papp György kecskeméti rendőrkapitány lánya volt, ő pedig fegyvereseivel városparancsnokként az egész várost és környékét a kezében tartotta, mindössze bizonyos Jánossy és Dornbach rendőrfelügyelők mertek vele szembeszállni. Apja, idősebb Héjjas Mihály gazdálkodó a Kecskeméti Pinceszövetkezet igazgatója, a környék egyik befolyásos személyisége volt, és ebben az időben teljesen nyíltan egy fia fegyveresei által elkövetett rablásból származó autóval közlekedett. A Bács vármegyében birtokokkal rendelkező Héjjas családnak pedig már a fehérterror előtt is kiterjedt kapcsolatai voltak Kecskeméten és környékén, a paramilitáris

elkövetőket és az áldozatokat is igen részletesen számba veszi a rendelkezésre álló adatok alapján. A felszólalást Drozdy emlékiratainak legújabb kiadása is közli. Vö. DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007, 408–416.

fegyveres csoport megszervezésével viszont a szinte anarchisztikus állapotokat kihasználva leginkább haszonszerzésre berendezkedett bűnözőkként kezdtek el viselkedni, és tették mindezt a törvényes rend őrizetének álcája alatt. Arra is mutatnak adatok, hogy a Belügyminisztérium és a rendőrség igen sok részletet tudott az izsáki és az orgoványi gyilkosságokról, valamint a Héjjas-különítmény tagjainak egyéb egyéni rablógyilkosságairól is, ám egy ideig halogatták az ellenük való fellépést.¹⁷ A Héjjas-különítmény tagjai által elkövetett gyilkosságokról már 1919 végén tudott a kecskeméti rendőrség, ugyanis a kecskeméti rendőrfőkapitány egy körülbelül 40 eltűnt személy névsorát továbbította gróf Ráday Gedeon

¹⁷ Állítólag született egy 17699/920 iktatószámú, 1920-as belügyminisztériumi jelentés Héjjas Iván és paramilitáris csoportja alföldi tevékenységéről, melyet a korabeli sajtó is idéz, illetve kivonata megjelent a *Magyar pokol* című, a Kádár-korszak alatt született, erősen propagandisztikus hangvételű forráskiadványban is. Mivel azonban az eredeti irat tudomásunk szerint nem maradt fenn levéltári őrizetben, csupán a Bécsi Magyar Újság című emigráns baloldali lap közölte le, ezt a közvetett forrást mindenképpen kellő kritikával kell kezelnünk. Vö. HALMI József, 17699/920 belügyminiszteri akta Héjjas Ivánról. A Bécsi Magyar Újság munkatársától, in *Magyar pokol. A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében*, szerk. MARKOVITS Györgyi, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1964, 50–53.

kormánybiztosnak, aki ugyanezt az iratot másolatban a Nemzeti Hadsereg Fővezérségéhez is továbbküldte.¹⁸

Héjjas és emberei cselekedeteiben tehát a túlhajtott nemzeti érzelmeken, a megrögzött antikommunizmuson és az antiszemitizmuson túl feltehetőleg a gyors társadalmi mobilitás utáni vágy és a nyereségvágy is igen nagy szerepet játszott, hiszen meggyilkolt áldozataikat gyakorlatilag kivétel nélkül kirabolták, elorzott javaikat pedig a maguk hasznára fordították. Ténykedésüket nemcsak gyilkosságok, hanem egyéb erőszakos cselekmények is kísérték, pl. számos, akár több száz kisebb-nagyobb zsidóverés és halálos áldozatokkal többnyire nem, de súlyos sérülésekkel járó pogrom is kísérté – elég, ha például az 1919. november 17-ei izsáki pogromra gondolunk.¹⁹

¹⁸ A kecskeméti főkapitány jelentése gróf Ráday Gedeon kormánybiztosnak a Héjjas-különítmény vérengzéseiről, az elhurcolt kommunisták legyilkolásáról és a lakosság megfélemlítéséről, Kecskemét, 1919. november 27. In *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945, I. kötet. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921*, kiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956, 221–223.

¹⁹ BODÓ, i. m.

Teljesen pontos számok és névsorok²⁰ persze nem állnak a kutatók rendelkezésére máig sem, de miután a Tiszától keletre eső területekről 1920 áprilisában kivonult a román hadsereg, a Héjjas-különítmény az általa úgymond felszabadított területeket is megtisztította. 1920 decembere és 1922 decembere között Héjjas emberei, gyűjtőnevükön az úgynevezett Alföldi Brigád tagjai valószínűleg körülbelül 400 embert gyilkolhattak meg, noha ez az adat is vitatható.²¹

Héjjas, amennyiben hihetünk az erről szóló forrásoknak, az 1920-as években a Kettőskereszt Vérszövetség helyettes katonai parancsnoka is volt, így a különítménye és a Kettőskereszt Vérszövetség közötti átfedések igen egyértelműnek tűnnek.²²

²⁰ Vö. Bödök Gergely hiánypótló jellegű PhD-értekezése a vörös- és fehérterror témájában rendkívül részletes adattárat tartalmaz, mely táblázatszerűen a fehérterror 583 önálló eseményét és több száz halálos áldozatát dokumentálja (többségében név nélkül). BÖDÖK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018, 292–431.

²¹ BODÓ, i. m.

²² GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012, 256. Azonban Gyurgyák János más szerzőkhöz hasonlóan nem ad meg forrást arra vonatkozóan, honnan veszi, hogy Héjjas Iván a KKV Sz helyettes katonai parancsnoka volt. Az információ mindenesetre a vonatkozó szakirodalomban igen elterjedt.

A Héjjas-különítmény / Alföldi Brigád tagjai esküt is tettek, mégpedig nem az államra vagy a kormányra, hanem saját vezérükre, Héjjas Iván különítményparancsnokra esküdtek fel a következőképpen:

„Én, XY, a Héjjas-brigád tagja, esküszöm és fogadom, hogy a szervezet tagjai között a legnagyobb testvéri egyetértés megteremtésén fogok dolgozni minden erőmmel. Esküszöm és fogadom, hogy a Héjjas-brigád, illetve a Héjjas vezér által kinevezett fellebbvalóim parancsait minden körülmények között lehetőség szerint teljesítem. Esküszöm s fogadom, hogy minden az alakulattal kapcsolatos titkokat megtartok, az alakulat tagjait, annak parancsnokait senkinek soha el nem árulom. Titoktartási kötelezettségem még az alakulat megszűnésével is érvényben marad. Esküszöm, hogy minden erőmmel arra fogok törekedni, hogy szervezetünk értékét és közmegebecsülését tehetséggel és munkámmal előbbre segítsem. Esküszöm, hogy semmiféle titkos, vagy nyílt destruktív irányú egyesület tagja nem vagyok, s nem leszek. Esküszöm és fogadom, hogy míg a Héjjas-brigád tagja vagyok, politikával és a királykérdéssel nem foglalkozom. Esküszöm, hogy a Héjjas-brigád tagjai között a legnagyobb fegyelmet meg fogom tartani és megtartatom. Fogadom, hogy sem nyílt, sem titkos ellenségeinkkel soha összeköttetésbe nem leszek.

Bajtársamat semmi körülmények között, sem élve, sem sebesülve, de még meghalva sem fogom elhagyni, rajta minden körülmények között segíteni tartozom. Alávetem magam a Héjjas-brigád tagjai által választandó fegyelmi és büntető bizottság bárminemű büntetésének. Isten engem úgy segítjen!”²³

Héjjast felesküdtött emberei részéről tehát személyi kultusz övezte, a paramilitáris vezető akarata pedig számukra a törvénnyel volt egyenlő. Komoly titoktartási kötelezettség terhelte őket, melynek megszegése, vagy a parancsoknak való ellenszegülés esetén súlyos, akár halálbüntetéssel is számolhattak. A Héjjas-különítményt Bethlen István miniszterelnök hathatós közreműködésével 1921-ben végül oszlatták fel hivatalosan, ám a kegyetlenkedések elkövetőivel szemben érdemi felelősségre vonás nem történt, és az Alföldi Brigád a valóságban nem is szűnt meg teljes egészében létezni.²⁴ Héjjas Iván és emberei egy része

²³ Az eskü szövege ugyancsak Dr. Kiss Gábor Jenő büntetőperének iratai között maradt fenn: HU-BFL-VII-5-c-198/1940. Idézi: ZINNER Tibor, *Adatok a szélsőjobb oldali egyesületek megalakulásának körülményeihez*, Történelmi Szemle, 1979/3–4, 568–569.

²⁴ A Magyar Királyi Belügyminisztérium rezervált iratai között fennmaradt egy, a titkos társaságok működését összegző, 1926-os rendőri jelentés, mely szerint az Alföldi Brigád, bár nem túl nagy

ezután – részben talán az Alföldön elkövetett tetteik megtorlásától való félelemtől hajtva – csatlakozott a nyugat-magyarországi felkeléshez.

Az Ébredő Magyarok Egyesülete felfegyverzett milicistái – egyúttal Héjjas Iván paramilitáris különítményének tagjai – 1921. augusztus 16-án, Solton meggyilkolták Léderer Adolf izraelita vallású lakost. Ez a közvéleményben igen nagy felháborodást váltott ki, a sajtó követelte a gyilkosok bíróság elé állítását. Ekkor jelentette be Bethlen a nemzetgyűlésben, hogy a solti gyilkosság tetteseinek kézre kerítésével Váry Albert ügyészt bízta meg. Emellett bejelentette azt is, hogy az 1919-ben, 1920-ban és 1921-ben a Duna–Tisza közén elkövetett erőszakoskodások, verések, elhurcolások, rablások, gyilkosságok és zsidóüldözések eseményeinek kinyomozására, illetve a hasonló további események megakadályozására Váryt küldi ki jelentős rendőri és csendőrségi kísérettel megerősítve.²⁵ (Váry Albert koronaügyész-helyettest bízta meg a Friedrich István vezette kormány 1919-ben a vörösteror

intenzitással és nagyjából fegyver nélkül, de még mindig működött. HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250 – A titkos társaságok felfedése, 1926.

²⁵ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Héjjas Iván és társai népbírósági pere – Tárgyalási jegyzőkönyvek – Váry Albert tanúvallomása, Budapest, 1947. 02. 12., 282.

atrocitásainak feltárásával,²⁶ melynek eredményeképpen az 1919 augusztusától decemberéig terjedő időszakban 8–10 ezer embert vettek őrizetbe.²⁷ A nyomozati dokumentumokat összefoglalja az 1922-ben megjelent *A vörös uralom áldozatai Magyarországon* című könyv, mely szerint bizonyíthatóan 587 halálos áldozata volt a kommunista kormányzat működésének.²⁸) Héjjas Iván és társai meglehetősen megkésett, 1949-es népbírósi perének iratanyagában maradt fenn gyakorlatilag az egyetlen egykorú, 1920-as évekből származó jelentősebb dokumentum a fehérterror áldozatairól, ez pedig Váry Albert 1922-es összefoglaló jelentése a Duna–Tisza közén zajlott eseményekről.²⁹ Az ügyész nagyjából ugyanazt írta le 1922-ben kelt jelentésében, mint amit huszonöt évvel később, 1947-ben, immár idős emberként elmondott a népbírósi per előtt Héjjas Iván és társai perében.

²⁶ ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017, 347.

²⁷ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert tanúvallomása, 282–288.

²⁸ VÁRY Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác, A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyomdája, 1922.

²⁹ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Héjjas Iván és társai népbírósi pere – Vádlottakra vonatkozó iratok – Váry Albert koronaügyész-helyettes összefoglaló jelentése a fehérterror Duna–Tisza közén zajlott eseményeiről, Budapest, 1922. június 20.

Tanúvallomása ugyanezen ügyiratban fennmaradt. E levéltári források tanúsága szerint Váry Albert valóban a Léderer Adolf sérelmére 1921. augusztus 16-án, Solton elkövetett gyilkosság kapcsán kapott megbízást a fehérterror atrocitásainak felderítésére Friedrich István akkori miniszterelnöktől. Váry ekkoriban a Budapesti Királyi Ügyészség elnökeként dolgozott, és a vörösterrorelkövetői utáni – jórészt elfogulatlan – nyomozásai fényében a kormány joggal várta tőle a fehérterror súlyos visszaéléseinek eredményes felderítését is.³⁰ Katonák, vagy legalábbis annak látszó, akként öltözött személyek Budapesten is hurcoltak el civileket, ezért a budapesti ügyészség beavatkozása is egyre indokoltabbnak tűnt.³¹ A kormány a katonai hatóságok polgári személyekkel szembeni intézkedési jogkörét végül egyértelműen megszüntette,³² Váry Albert mellé pedig dr. Kovács Péter ügyészt osztották be a Duna–Tisza közén elkövetett gyilkosságok kinyomozására, illetve a Belügyminisztérium nyomozó osztálya számos detektívet bocsátott az ügyészek rendelkezésére.³³

³⁰ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert tanúvallomása, 283.

³¹ Uo. 284.

³² Uo. 284.

³³ Uo. 284.

Váry Albert 1921. augusztus 29-én jelent meg jelentős rendőri és csendőri kísérettel Izsákon, a szétszóródó nyomozók azonban nemsokára azt jelentették neki, hogy a különböző súlyos bűncselekményekkel gyanúsítható egyének jó része Nyugat-Magyarországra ment, hogy részt vegyenek a burgenlandi felkelésben. A rendőrök és a csendőrök 20–22 embert állítottak elő, akiket az ügyészek ki is hallgattak Budapesten, azonban egyikük sem volt súlyos bűncselekményekkel gyanúsítható. Váry Albert megítélése szerint Léderer Adolf solti, valamint Pánczél Zoltán, Beck Sándor és Schmiedt Árpád izsáki lakosok meggyilkolása egyszerű rablógyilkosság volt, ahol a sértettek állítólagos kommunista szimpátiája vagy zsidó származása csupán ürügy volt az aljas indokból táplálkozó, alapvetően haszonszerzési célú bűncselekmény elkövetésére.³⁴ 1921. október 19-én Váry megkeresést intézett a nyugat-magyarországi fő kormánybiztoshoz, gróf Sigray Antalhoz, hogy az oda menekült 50–60, gyilkossággal alaposan gyanúsítható személyt adja ki az ügyészség részére. Noha Váry Albert választ a fő kormánybiztostól nem kapott, az alábbi személyek ellen büntetőeljárást indított és elfogatóparancsot bocsátott ki: Francia Kiss Mihály, Danics Mihály, Tóth Ambrus, Nagy Mihály, Bán Sándor,

³⁴ Uo. 285.

Kállai Gábor, Schmidt Rezső, Korom József, Danics Aladár, Király Gábor, Pataki Nándor, Juhász István, Papp Kálmán, Kenei József, Kállai Gyula, Papp Sándor, Rád Árpád, Korb Géza, Tasi Gergely, Makai Antal, Baski Lajos.³⁵ Az ügyész különösen Rád / Raád Árpád főhadnagy neve kapcsán tudta összekapcsolni a Duna–Tisza közén elkövetett gyilkosságokat az Ébredő Magyarok Egyesületének működésével.³⁶

Váry Albert nyomozása során elsősorban az izsáki, a lajosmizsei és a solti gyilkosságokra helyezte a hangsúlyt, ugyanis meg volt róla győződve, hogy ezekben az ügyekben kevésbé állt fenn a politikai indíttatás, mint az anyagi haszonszerzés motivációja.³⁷ Az ügyész a megkezdett letartóztatásokat, helyszíni kihallgatásokat nem folytathatta sokáig, hiszen Horthy Miklós kormányzó 1921. november 3-ai amnesztiarendeletere³⁸ gyakorlatilag semmissé, de

³⁵ Uo. 285.

³⁶ Uo. 286.

³⁷ Uo. 287.

³⁸ Horthy Miklós kormányzó 1921. december 25-én kelt rendeletében országos amnesztiában részesített mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobboldali atrocitások elkövetőit. Az 1920. december 25-ei amnesztiarendelet kegyelmet hirdetett az 1918–1920 között politikai bűnökért elítéltek számára. A rendelet fontos kitétele volt, hogy a felbujtókra és vezetőkre, illetve a súlyos börtönbüntetésre ítélt személyekre nem vonatkozott. Azok kaphattak kegyelmet,

legalábbis szimbolikussá tette a munkáját. A nyomozás lezárása után elhatározta, hogy a vörös uralom áldozatai névsorának közzététele után a fehérterror áldozatainak névsorát is összegyűjti, ám munkáját nem tudta eredményesen befejezni.³⁹ Noha Francia Kiss Mihályt, Danics Mihályt és társaikat megkísérelte egyszerű, az amnesztiarendelet hatálya alá nem eső köztörvényes bűncselekményekért is letartóztatni, feletteseitől azt az utasítást kapta, hogy letartóztatásukat tartsa függőben.⁴⁰

Végül az ügy kivizsgálásának befejezésére dr. Kovács Péter, a Váry Albert mellé korábban kirendelt ügyész kapott megbízást, aki – mivel értelmezése szerint a Kecskemét környékén a Héjjas-brigád

akiket az 1918. október 31. és 1919. március 21. között elkövetett bűncselekményeik miatt öt évre ítélték, illetve azok, akiket a gyorsított bűnvádi eljárás keretében tíz évet meg nem haladó szabadságvesztést kaptak, feltéve, ha a személy egyénisége és gondolkodásmódja távol állt a bolsevizmustól. Emellett az ellenforradalomban részt vevőkre is vonatkozott, akik olyan bűncselekményt követtek el, ami a Tanácsköztársaság elleni „közelkeseredésből vagy menthető felháborodásból fakadt.” Vö. CSONKA Laura, *Nemzetközi és hazai fellépés a népbiztosok megkegyelmezése érdekében*, ArchívNet, 2015/3.

https://archivnet.hu/politika/nemzetkozi_es_hazai_fellepes_a_nepbiztosok_megkegyelmezese_erdekeben.html

³⁹ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert tanúvallomása, 287.

⁴⁰ Uo. 287.

tagjaiként ún. pótcsendőri karhatalmi szolgálatot teljesített fegyveresek jogi értelemben katonáknak számítottak – az ügyet áttette a katonai hatóságokhoz.⁴¹ A nyomozást a legtöbb esetben – feltehetőleg a legmagasabb kormányzati körök támogatásával – a katonai hatóságok, amelyek korábban sem mutattak túl nagy együttműködést Váry Alberttel, aki számos ügyben megkereste őket,⁴² megszüntették.⁴³ A gyilkosságokkal alaposan gyanúsítható, karhatalmi segédrendőri szolgálatot ellátó katonák kihallgatásai alkalmával pedig mindössze egyetlen esetben említették meg a parancsnokuk, Héjjas Iván főhadnagy nevét.⁴⁴

⁴¹ Uo. 288.

⁴² HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert összefoglaló jelentése.

⁴³ Ld. A csendőri ügyészség felmentő határozata a Héjjas-különítmény gyilkos tagjai ügyében, Budapest, 1923. november 27., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945, I. kötet. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921*, kiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956, 225–228.

⁴⁴ Danics Mihály és Zbona János Váry Albert 1947-es tanúvallomása szerint 1921-es kihallgatásuk során mindössze egyszer említették Héjjas Iván nevét, akkor azonban azt mondták, Héjjas adta a parancsot a gyilkosságokra. HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert tanúvallomása, 287–288.

A Kovács testvérek által elkövetett bűncselekmények

A Horthy-korszak első éveinek ismert figurái voltak a Kovács fivérek, három fiatal, katonaviselt magánhivatalnok: Árpád, Kornél és Tivadar. A három testvér a Kettőskereszt Vérszövetség alapítói és fő szervezői közé tartozhattak, és a KKVSz (egyik?) fedőszerve, a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület alapítóit is bennük tisztelhetjük.

Kovács Kornél és Tivadar korábban, még a Tanácsköztársaság előtti és alatti években a budapesti rendőrség detektívjeiként is szolgáltak, később azonban – közelebről nem ismert okból – elhagyták a rendészeti pályát, és egészen mással kezdtek foglalkozni.⁴⁵ Az 1919-es jobboldali ellenforradalom idején Horthy Nemzeti Hadseregéhez csatlakoztak, és a Prónay Pál alezredes Nádor laktanyában székelő I. vadászászlóaljához szorosán kötődő, a Britannia Szállóba beszállásolt tiszti különítmény tagjai lettek. 1923 körül már mindhárman magánhivatalnokként

⁴⁵ Kovács Kornél és Tivadar 1919 májusában, a rövid életű Tanácsköztársaság ideje alatt, még a budapesti rendőrség nyomozóiként állítólag részt vettek egy jobboldali, ellenforradalmi szervezkedésben is. Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Leleplezett ellenforradalmi összeesküvés Budapesten*, Népszava, 1919. 05. 10., 6.

dolgoztak, habár katonai-rendőri kapcsolatrendszerük közel sem szakadt meg. Saját céljaik megvalósítása érdekében létrehoztak a Kettőskereszt Vérszövetségben belül egy szűkebb körű alszervezetet hoztak létre, amely Bujdosó Kurucok néven nevezte magát.⁴⁶ Valószínűleg részt vettek többek között az 1921-es szokolhamisításban,⁴⁷ melynek fő szervezője Mészáros

⁴⁶ SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

⁴⁷ Az 1921-ben lelepleződött szokolhamisítás, azaz a hamis csehszlovák korona forgalomba hozatalára tett kísérlet a későbbi, jóval nagyobb nemzetközi visszhangot kiváltó frankhamisítási botrány afféle főpróbájának tekinthető. Az első világháború után, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával annak monetáris struktúrája is összeomlott, remek lehetőség kínálkozott a pénzhamisítók számára.⁴⁷ A hamis csehszlovák koronát forgalomba hozó csoport élén Mészáros Gyula magyar turkológust, néprajztudóst, egyetemi tanárt, a Turáni Társaság tagját találjuk. A szervezet az Osztrák Keresztényszocialista Párt jelentős támogatásával Ausztriában, Grazban hamisította az új csehszlovák állami pénz legnagyobb címletét, az ötszázkoronást. A hamisítók gyakorlatilag azonnal lebuktak, amikor Bécsben, 1921 júliusában 200 darab hamis ötszázkoronást akart forgalomba hozni. Mészárost és egyik segítőtársát, Györffy Andrást az osztrák hatóságok perbe fogták, de a magyar külügyminisztérium hathatós közbenjárására jelentős összegű óvadék fejében szabadon bocsátották őket. Vö. ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56, 31–32.

Gyula turkológus professzor, Teleki Pál miniszterelnök közeli barátja volt.⁴⁸ Feltehetőleg igen sok közülük volt Reismann Jakab zongoragyáros meggyilkolásához, szerepet vállaltak a nyugat-magyarországi felkelésben, majd a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület nevében úgymond kulturális célra kezdtek pénzgyűjtésbe, valójában azonban nagyobb mennyiségű robbanószert és lőfegyvereket szereztek be. Ha lehet hinni a forrásoknak, eltervezték a kormány megdöntését, számos kormánytag meggyilkolását és a katonai diktatúra bevezetését, valamint tervezték a Dohány utcai zsinagóga felrobbantását is.⁴⁹ Az ellenzéki politikusok közül állítólag elsősorban Vázsonyi Vilmost, Rupert Rezsőt és Drozdy Győzöt,⁵⁰ a szélsőjobboldali szervezetek és az általuk elkövetett atrocitások ellen igen gyakran felszólaló nemzetgyűlési képviselőket

⁴⁸ ABLONCZY, i. m.

⁴⁹ SERFŐZŐ, i. m. 80.

⁵⁰ Emlékirataiban Drozdy Győző a Kettőskereszt Vérszövetségről azt írja, hogy a Siménfalvy Tihamér vezette befolyásos katonai titkos társaságnak nagy szerepe volt Horthy Kormányzóvá választásában is. Egészen odáig elmegy, hogy voltaképpen nem a parlament, hanem a nacionalista titkos társaságok választották Horthyt államfővé, ami persze nyilván túlzás, de legalábbis a tényállás leegyszerűsítése. Vö. DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007, 195–196.

akarták meggyilkolni. A Kovács fivérek szervezkedése persze nem maradt, nem maradhatott észrevétlen a rendőrség előtt sem, és egyik bűntársuk, Czigány Sándor keresztényszocialista budapesti városatya lakásán a nyomozók 1923 júniusában végül is 18 kilogramm ekrazitot találtak a házkutatás alkalmával.⁵¹

A Kovács testvérek azonban magas rangú pártfogókkal bírtak, és nem meglepő módon szoros kapcsolatot áptak a Prónay-különítménnyel is. Többször hivatkoztak a Parancsnokságra, mint felettes szervükre, mely alatt nyilvánvalóan a Kettőskereszt Vérszövetség magasabb (katonai) parancsnokságát értették.⁵² Legmagasabb rangú protektoruk maga Andréka Károly⁵³ budapesti rendőrfőkapitány-helyettes,

⁵¹ A Kovács fivérek szervezkedéséről a sajtó is érzékletesen beszámolt. Pl. *Tizennyolc kilogramm ekrazitot találtak Czigány Ferenc pót-városatya lakásán*, Pesti Napló, 1923. június 23.

⁵² SERFÖZŐ, i. m. 14–15.

⁵³ Andréka Károly ellentmondásos rendőri vezetői tevékenységéről és a korszak szélsőjobbaldali szervezeteihez való kötődéseiről bővebben lásd: VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015, 51–61. Andréka maga amúgy igen jó példája annak, milyen magasra nyúlhatott az 1920-as években a Kettőskereszt Vérszövetség befolyása, illetve hogy mennyire nem egy önálló, az államtól függetlenül vagy akár annak ellenében működő titkos társaságról, hanem kvázi-állami, de legalábbis időnként állami célok szolgálatába állított szervezetről van szó.

a politikai rendőrség vezetője volt, aki számos szélső-jobboldali szervezetben, talán többek között a KKVSz-ben maga is tag volt, ilyen irányú kapcsolatai pedig sokak előtt ismertek voltak. A vele való kapcsolatuk még feltehetőleg Kovács Árpád és Kovács Tivadar rendőri szolgálatának idejére vezethető vissza. Rassay Károly liberális ellenzéki képviselő határozottan felszólalt az ügyben a nemzetgyűlésben,⁵⁴ mire Bethlen István miniszterelnök személyes közbenjárására végül is őrizetbe vették a Kovács fivéreket.

Andréka főkapitány-helyettes azonban maga is közbenjárt értük, és a vizsgálóbíró előtt olyan vallomást tett, melyek nyomán hamarosan szabadlábra helyezték őket. Andréka többek között arra hivatkozott, hogy a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület szoros kapcsolatban állt a Kettőskereszt Vérszövetséggel, mely hazafias célokat szolgáló szervezet volt, és hogy ő maga, mint rendőri vezető számos alkalommal hagyatkozhatott a Kovács testvérekre, ha baloldali (elsősorban kommunista) vagy legitimista szervezkedésekről értesültek, ők pedig éveken keresztül a rendőrség igen hasznos informátoraiként szolgáltak.

A három Kovács testvér ellen felmerült továbbá a pénzhamisításra irányuló szövetség vádja is, és talán

⁵⁴ Rassay Károly felszólalása 1923. november 29-én. Nemzetgyűlési Napló XIV, 155. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 78.

erről tudjuk a legtöbbet – a három fivér és társaik hamis csehszlovák koronát akartak a felvidéken forgalomba hozni, feltehetőleg diverziós céllal. A nyomozati vallomások arról tanúskodnak, hogy Kovács Tivadar egy bizonyos Jablonszky Jenő nevű, felvidéki magyar honvéd főhadnagytól kapta a hamisításhoz szükséges üvegklisé, néhány rajzot és a mintaként szolgáló 2 bankjegyet. Jablonszky főhadnagy állítólag azt indítványozta, hogy a hamis pénzt a KKV Sz részére bocsássák, akik azt a jövőben irredenta célra fordítják, és így zavart keltenek a Felvidéken. Kovács Tivadar hamisítási szándékát közölte Tarnovszky Pállal, azzal az indoklással, hogy „felsőbb helyen” is kívánják e terv megvalósítását. Tarnovszky egy felvidéki barátjától, Balázsovich Jenő főhadnagytól 150 ezer koronát kapott a hamisítás anyagi előkészületeihez. Kovács bemutatta Tarnovszkyt Szalay János műszaki rajzolóknak, akit megbíztak a kivitelezéssel, majd Tarnovszky és Szalay együtt megvásárolták a szükséges anyagokat. A Szalay laboratóriumában elkészült cinklemez klisé eljuttatták Makay Imre századosnak, a Kettőskereszt Vérszövetség egyik parancsnokának, ám a vádlottak állítása szerint az az utasítás érkezett vissza, hogy „felsőbb helyen” nem járulnak hozzá a szokolhamisításhoz, így a klisé és a rajzokat megsemmisítették. A „felsőbb hely” ez esetben ugyancsak a Kettőskereszt Vérszövetség magasabb parancsnokságát, illetve

magát Siménfalvy Tihamér ezredest, tehát lényegében a hadsereg magas rangú tisztjeit jelenthette.

A vádlottak hiába vonták vissza a nyomozás során tett vallomásait, és hivatkoztak arra, hogy a felszerelések egy kísérleti fényképészeti eljáráshoz kellettek, a királyi törvényszék a részletes és egymást kiegészítő vallomások alapján pénzhamisításra irányzott szövetség vétségében bűnösnek találta, és két hónap fogházra ítélte őket 1925. október 22-én, büntetésüket pedig a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vette.⁵⁵

Ugyanezzel a cselekménnyel együtt tárgyalta a törvényszék Kovács Kornél, Kovács Árpád, Kovács Tivadar, Becker István, Szalay János, Szobodeczky Aladár, Umlauf Szigfrid, Tarnovszky Pál, Sztahó Szavér és Láng Ede büntetőügyét, akiket az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló szervezkedéssel vádoltak, ám végül bizonyítékok hiányában valamennyiüket felmentették. Az egyetlen tárgyi bizonyíték, 18 kilogramm ekrazit lefoglalása érdekes módon nem volt elegendő az elmarasztaló ítélethez, noha, mint

⁵⁵ A Kovács testvérek és bűntársaik ügyében hozott ítélet Márffy József és társai büntetőügyében iratainak csatolt részeként is fennmaradt, ld. HU-BFL-VII-5-c-25646/1924.

említettük, a Dolowschiák Mihály⁵⁶ királyi ügyész által benyújtott vádirat olyan súlyos vádpontokat is megfogalmazott, mint a Dohány utcai zsinagóga felrobbantására, ismert politikusok elrablására, terrorcsapatok szervezésére, valamint egy nagyváradi bankrablásra tett előkészületek, illetőleg különböző lőfegyverek és robbanóanyag beszerzése a fenti célok megvalósítására.⁵⁷

A Kovács testvérek és társaik tehát – feltehetően pártfogóiknak köszönhetően – büntetést lényegében nem kaptak, Andréka Károly főkapitány-helyettes a szélsőjobboddallal való folyamatos összejátszása okán viszont a pozíciójával fizetett,⁵⁸ a politikai rendőrség vezetői székében Hetényi Imre főkapitány-helyettes követte.

⁵⁶ Dolowschiák Mihály királyi ügyész képviselte a vádat első fokon Márffy József és társai bombaperében is.

⁵⁷ HU-BFL-VII-5-c-25646/1924.

⁵⁸ VARGA i. m. 61.; VARGA Krisztián, *Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában*, Betekintő, 2009/1. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_1_varga_k.pdf

Az erzsébetvárosi bombamerénylet és a hozzá kapcsolódó, tervezett és végrehajtott egyéb terrorcselekmények

1922-ben a titokban működő radikális jobboldali szerveződésekkel kapcsolatba hozható félelmetes eseménysorozat zavarta meg az amúgy is feszült nemzetgyűlési választási küzdelmet, mely egyúttal újabb lehetőséget is adott a végrehajtó hatalomnak a szélsőségekkel szembeni erőteljesebb fellépésre, noha a nyomozó hatóságok csak 1924-re tudták felderíteni azt. A kormánynak a különböző fegyveres csoportok felszámolására több lépcsőben tett intézkedései ellenére az Ébredő Magyarok Egyesülete ekkor még mindig működtetett felfegyverzett és gyakorlatilag tényleges állami ellenőrzés nélkül tevékenykedő félkatonai egységeket. Az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának tagjai 1922 tavaszán elhatározták, hogy a Vázsonyi Vilmos vezette Erzsébetvárosi Demokrata Kör liberális politikai-társadalmi szervezet Dohány utca 76. szám alatti székházában egy nagy létszámú rendezvény alkalmával bombamerényletet követnek majd el, ezáltal számos, általuk a nemzet ellenségeinek tartott embert megölnek.

A merénylet, majd a feltételezett elkövetők bírósági tárgyalássorozata az 1920-as évek egyik

legnagyobb megdöbbenést és sajtónyilvánosságot kiváltott eseménye volt, a korabeli sajtótermékekben jórészt *bombaper*, illetve Márffy József elsőrendű vádlott után *Márffy-per* néven szerepel.⁵⁹ Az Erzsébetvárosi Demokrata Kör összejövetelén 1922. április 2-án robbant fel a bomba, mely nyolc ember életét oltotta ki, és huszonháromat sebesített meg. Az idő tájt egyre-másra követte el a zsidóság, illetve az antantbarát(nak vélt) személyekkel és intézményekkel szembeni merényleteket. Mind mögött felsejlett az Ébredő Magyarok Egyesülete, a korszak egyik legnagyobb létszámú és legnagyobb politikai befolyással bíró szélsőjobboldali társadalmi szervezete, valamint egészen konkrétan Héjjas Iván és Prónay Pál alakja. Az erzsébetvárosi robbantás ügyét már nem egyedül tárgyalta a bíróság, hanem a vádiratot végül hármas csoportosításban nyújtották be azt egyéb antiszemita és antantellenes bűncselekményekkel együtt. Az Erzsébetvárosi Demokrata Kör elleni merényletet összevonták egy, az újpesti zsinagóga ellen tervezett pogromkísérlettel, melyet végül nem hajtottak végre. A Koháry utcai törvényszéki palota,

⁵⁹ Az erzsébetvárosi bombamerénylet és a hozzá kapcsolódó egyéb terrorcselekmények peranyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárában: HU-BFL-VII-5-c-25646/1924. Márffy József és társai pere.

valamint a francia követség ellen ugyancsak bombamerényletet kíséreltek meg, a csehszlovák követség ellen pedig hasonló merényletet terveztek, és csupán a szerencsén múltott, hogy ezek a bombák nem robbantak fel. Miklós Andor liberális hírlapíró, laptulajdonos és Rassay Károly liberális politikus, nemzetgyűlési képviselő, a korszak ismert ellenzéki politikai szereplői csomagot kaptak, benne bontásra robbanó kézigránáttal, és szintén csak a szerencsén és a jelenlévők éberségén múltott, hogy ezek a csomagok sem robbantak fel. Ezzel párhuzamosan a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságára, a nemzetgyűlési elnökéhez, illetve a francia követségre is érkezett egy-egy életveszélyes fenyegető levél, melyet valakik „101-es bizottság” néven írtak alá. A rendőrség által az ÉME-től lefoglalt iratok nyomán a Budapesti Királyi Ügyészség azzal vádolta a fiatal nemzetvédelmi milicistákat, hogy azok „eltértek a központi nemzetvédelmi céloktól, társadalomellenes támadásokat készítettek elő, az izraelita vallást követő állampolgárok Magyarországon való megmaradását pedig ún. zsidóverések és bombamerényletek útján akarták lehetetlenné tenni.” Márffy Józsefet és társait továbbá úgynevezett vérbíróság megszervezésével is vádolták, mely a szervezet belső, önkényes bíraskodási szerve volt, és a tagok engedetlensége, kilépése, árulásnak minősített cselekménye esetén halálos ítélet

kiszabására, azaz gyilkosságra is feljogosítva érezte magát, Márffy József pedig ebből kifolyólag megfélemlítéssel és életveszélyes fenyegetéssel vette rá tettestársait, hogy a merényletek megszervezésében és végrehajtásában közreműködjenek.

Az ügy politikai súlyát jól mutatja, hogy az elsőfokú főtárgyaláson tanúként hallgatták ki gróf Csáky Károly honvédelmi minisztert és gróf Bethlen István miniszterelnököt. Miként azt Csáky Károly tanúvallomásában elmondta, a Tanácsköztársaság bukása utáni zavaros, polgárháborús időkben az országnak nem volt egységes, reguláris hadereje, a Horthy Miklósék által szervezett, ugyancsak félig-meddig irreguláris Nemzeti Hadsereg mellett ellenben csak Budapesten körülbelül ötven polgári milícia működött. Ilyen szervezetek voltak többek között az Ébredő Magyarok Egyesületének nemzetvédelmi osztályai is, melyek a már emlegetett Kettőskereszt Vérszövetség nevű titkos katonai alakulat irányítása alá tartoztak. A kaotikus helyzetben megszilárduló új magyar kormányzatnak szüksége volt ezekre az irreguláris, felfegyverzett félkatonai alakulatokra a rend helyreállítása és fenntartása érdekében, a vezérkari főnök pedig 1919–20-ban igyekezett ezeket a milíciákat valamennyire a hadsereg ellenőrzése alá vonni. Így jött létre tulajdonképpen a KKV Sz mint a különböző nemzetvédelmi milíciákat tömörítő és ellenőrző afféle

ernyőszervezet a hadsereg irányítása alatt. A hadsereg becsületének megóvása érdekében a honvédelmi miniszter tanúvallomásában azt is hangsúlyozta, hogy bár a különböző milíciák egyfajta katonai kontrol alatt működtek, személyi kérdésekbe, így többek között az ÉME nemzetvédelmi osztályainak összetételébe a hadseregnek már nem volt beleszólása, a tagok komolyabban kiképezve és felfegyverezve nem lettek, inkább tartalékos katonai karhatalmi alakulatoknak tekintették őket, amelyek szükség esetén az igen törekeny rend helyreállítása érdekében bevethetők voltak. A két királypuccs után azonban a honvédelmi tárcának a különböző irreguláris alakulatokra már nem volt szüksége, és 1922-re a Tanácsköztársaság restaurációja sem volt már valós veszély, így a konszolidálódó Horthy–Bethlen kormányzat, és általában a trianoni békeszerződés után a külfölddel való viszonyait rendezni kívánó Magyar Királyság számára feleslegessé váltak az ÉME nemzetvédelmi milíciáihoz hasonló, radikális fegyveres alakulatok. A Kettőskereszt Vérszövetséget éppen azért kellett a kormánynak formálisan felosztatnia 1923-ban, mert egyes tagjai, többek között a már említett Kovács testvérek súlyos

bűncselekményeket követtek el.⁶⁰ A Márffy József-féle IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály az erzsébetvárosi merénylet elkövetése idején már mindenféle komolyabb állami kontrol és utasítás nélkül működött tovább, és amit az egyes tettek, azt saját elhatározásukból tették.

Bethlen István miniszterelnök kevésbé az ügy politikai vonatkozásai miatt, mint inkább saját magát, mint magánszemélyt tisztázandó, jelent meg tanúként a bíróság előtt, Márffy ugyanis azt állította, személyes jó ismeretséget ápol a hivatalban lévő miniszterelnökkel és családjával, illetve a miniszterelnök autójában is gyakran utazott. Bethlen ezzel szemben a bíróságon határozottan tagadta, hogy akár ő, akár bármely családtagja még csak felületesen is ismerné Márffyt.⁶¹

A Márffy-pert elsősorban a külföldi nyomás tette szükségessé, hogy a magyar állam demonstrálja az Antant államok, főként Franciaország felé, hogy az I. világháborút követő forradalmi-polgárháborús idők véget értek, a politikai-társadalmi rend helyreállt, a

⁶⁰ HU-BFL-VII-5-c-25646/1924 – Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve – Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása.

⁶¹ HU-BFL-VII-5-c-25646/1924 – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve – Bethlen István miniszterelnök vallomása.

kormányzat elfogadta a trianoni békeszerződés által rögzített területi veszteségeket, és végre megindult a konszolidáció folyamata.⁶²

Ezzel együtt nem állíthatjuk, hogy az erzsébetvárosi merényletet ne Márffy József és az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának tagjai hajtották volna végre, hiszen ez ügyben számos meggyőző közvetett és közvetlen bizonyíték felmerült. Az azonban igen valószínűnek tűnik, hogy a többi, számlájukra írt bűncselekményt a rendőrség, az ügyészség és a bíróság önkényesen és politikai motivációtól hajtva igyekezett a Márffy és társai által valóban elkövetett bombamerénylettel összekapcsolni.

Ugyan Márffy Józsefet első fokon halálra ítélték, de végül sem őt, sem ugyancsak halálraítélt társait nem végezték ki. A per másodfokon a Budapesti Királyi Ítéltáblán, harmadfokon pedig a Magyar Királyi Kúrián folytatódott, és jóval enyhébb ítéletekkel zárult. Az Ébredő Magyarok Egyesületének fegyveres alakulatait ezek után végleg lefegyverezték, az egyesület zavaros, polgárháborús időkre visszavezethető hatósági jellegű jogkörét megszüntették.

⁶² ZINNER, *Az ébredők fénykora*, 172.

Egy komolytalan államcsínyterv – a Szemere–Bobula–Ulain-féle „magyar sörpuccs”

A Horthy-korszak első éveit, mint láthattuk, olyan társadalmi és gazdasági helyzet jellemezte, amely igencsak kedvezett a politikai szélsőségeknek. A különböző – az ország kül- és belpolitikai konszolidációján fáradozó Bethlen-kormány munkájával elégedetlen – radikális nacionalista társadalmi és politikai csoportok közül némelyik még az államcsínykísérlet és az erőszakos hatalomátvétel gondolatával is eljátszott.

Egy ilyen kalandor jellegű, lényegét tekintve komolytalan, mégis nagy politikai és sajtóvisszhangot kiváltott puccsterv volt az, amelyet dr. Szemere Béla kórházi főorvos, az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete (ÁBM) nevű (ekkorra ugyancsak a Nemzeti Munkavédelmi Hivatal irányítása alá vont) segédrendőri milícia parancsnoka, Bobula Titusz magyar születésű, amerikai állampolgárságú építészmérnök, illetve dr. Ulain Ferenc ügyvéd, a kormányzó Egységes Pártból kivált fajvédő nemzetgyűlési képviselő, a korabeli szélsőjobboldal ismert politikusa terveztek el 1923 őszén. Tekintve, hogy a három férfiú a – meggyőződésük szerint

túlzottan liberális, antant- és zsidóbarát – Bethlen-kormányt terveik szerint erőszakos úton, az Adolf Hitler és Erich Ludendorff tábornok vezette német nemzetiszocialista mozgalom fegyveres támogatásával szerették volna eltávolítani, terveiket nagyjából a müncheni sörpucss-csal egy időben végrehajtva, annak sikerétől is függővé téve, államcsínytervüket talán a legfrappánsabban a „magyar sörpucss” terve elnevezéssel illelhetjük.⁶³

A Kettőskereszt Vérszövetség érintettségére (a vele szoros kapcsolatban és átfedésben álló Ébredő Magyarok Egyesülete érintettsége bizonyítható) itt is következtethetünk, hiszen éppen annak vezetője, Siménfalvy Tihamér ezredes állt a magyar politikai vezetés részéről élénk kapcsolatban a német és osztrák szélsőséges paramilitáris mozgalmakkal. A puccsterv előkészületei valamikor 1923 augusztusának elején kezdődhettek, amikor is Budapesten megjelent egy Fritz Döhmel nevű német fiatalember, aki magát a Hitler–Ludendorff-féle bajor nemzetiszocialista mozgalom megbízottjának mondta, és különböző hitelesnek tűnő ajánlólevelekkel ellátva felkeresett számos magyar szélsőjobboldali szervezetet és

⁶³ A puccsterv nyomán lefolytatott büntetőeljárás iratanyaga fennmaradt Budapest Főváros levéltárában: HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

közzszereplőt. A nem tisztázott motivációkkal rendelkező Döhmel egyik első útja a korábban a bajor nacionalistákkal korábban is kapcsolatokat ápoló Ébredő Magyarok Egyesülete székházába vezetett, ahol a szervezet vezetőség tagjaival akart találkozni. Eljutott az egyesület egyik vezetőjéhez, Prónay Pál századoshoz, aki azonban nem sok hitelt adott a német fiatalember által előadottaknak. Fritz Döhmel azonban nem adta fel, így jutott el Bobula Tituszhoz, az Amerikai Egyesült Államokból hazatért jómódú, zavaros jobboldali radikális elveket valló magyar építész-mérnökhöz, illetve annak barátjához, dr. Szemere Béla főorvoshoz és köréhez. Szemere, mint továbbra is a valamilyen intenzitással tovább működő Állambiztonsági Megbízottak de facto parancsnoka, illetve Bobula, aki pénzzel támogatta a magyar szélső-jobboldalt, ekkor egy ideje már gondolkoztak azon, hogyan lehetne a Bethlen-kormányt eltávolítani, ám tevékenységük a tervezetésben merült ki. Hogy Döhmel pontosan mikor vette fel velük a kapcsolatot, a forrásokból nem derül ki, ám valószínűsíthető, hogy a Szemere vezette Magyar Kultúrliga Egyesület tagjaival már 1923 augusztusában kapcsolatban állt.⁶⁴

Úgy tűnik azonban, Döhmel a Gellért Szállóban lakosztályt bérlő Bobulát kereste meg 1923. október

⁶⁴ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610.

végén, aki szinte azonnal magához rendelte Szemerét is. Szemere és Döhmel talán nem ekkor találkoztak először, mindenesetre ekkor a magyar felek elhitték, hogy Döhmel valóban a bajor nacionalista szervezet megbízottja, aki azért jár Magyarországon, hogy a hasonló magyar szélsőjobboldali formációkkal konkrét együttműködésről kössön megállapodást. A tárgyalások németül folytak, a németül nem tudó Szemerének pedig Bobula fordította a Döhmel által előadottakat. Döhmel arról érdeklődött, hogy Szemere, mint az ÁBM volt parancsnoka, hány embert tudna fegyverbe szólítani egy hatalomátvételi kísérlet esetén, mire Szemere azt felelte, noha az ÁBM-et korábban egyáltalán nem államellenes összeesküvés céljára hozták létre, bizonyára lennének emberek, akik hajlandók az ügy mellé állni. Az arra vonatkozó információk ugyancsak ellentmondásosak, hogy az ÁBM tagjainak többsége korábban beszolgáltatta-e a szolgálati fegyverét, annyi azonban bizonyos, hogy Szemerék mögött komoly fegyveres erő nem állt. A szervezkedésbe nem sokkal később bevonták Ulain Ferenc fajvédő nemzetgyűlési képviselőt, aki a bajor nacionalista szervezetekkel már régebb óta kapcsolatban állt, többek között Hitlert is személyesen ismerte, és ugyancsak hitelt adott a Fritz Döhmel által előadottaknak. A felek Döhmel kezdeményezésére német nyelvű szerződést is fogalmaztak arról, miként is

tudna együttműködni irredenta és antiszemita céljai megvalósításában a (majdan létrehozandó önálló) bajor és a (Bethlen-kormány eltávolítása után egy új, radikális jobboldali kormányzat vezetése alatt álló) magyar állam. Az iratot maga Döhmel fogalmazta németül, az pedig összesen tizenegy cikkelyben és három mellékletben foglalkozott politikai, katonai és gazdasági kérdésekkel. A dokumentum lényege az volt, hogy az újonnan megalakuló bajor állam el fogja ismerni az újonnan megalakuló magyar államot, mégpedig annak 1914-es, az első világháború és a trianoni békeszerződés életbe lépése előtti államhatáraival.⁶⁵

A szerződő államok pedig katonailag is mindenben igyekeznek segíteni egymást – elsősorban a kisantant Csehszlovákia ellen fognak össze és nyújtanak egymásnak katonai segítséget, ha az akár Bajorországot, akár Magyarországot megtámadná. A szerződést Szemere, Bobula és Ulain november 5-én írták alá, és a tervek szerint Münchenben kellett volna német részről aláírnia Ludendorffnak és Hitlernek. Ulain Ferenc vonattal el is indult, azonban soha nem jutott ki Münchenbe, így az éppen a sörpuccsra készülő bajor nacionalista politikusokkal sem találkozhatott. Hegyeshalomnál, az osztrák–magyar határon ugyanis feltartóztatta a rendőrség, és közölték vele, hogy a

⁶⁵ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

hatóságok tudnak az összeesküvésről, majd elkobozták tőle a Hitlernek szánt küldeményt. Ulaint mentelmi jogára való tekintettel nem vették őrizetbe, azonban megkérték, hogy másnap látogasson el a fővárosi rendőrségre, ahol már őrizetbe vették. Nem sokkal később dr. Szemere Béla és Bobula Titusz is rendőrkezre került.

Itt válhatott világossá az összeesküvők számára, hogy a puccsterv nem került el a rendőrség figyelmét, a forrásokból pedig egyértelműen kiderül, hogy a hatóságok Ulain Münchenbe utazásakor már hetek óta figyelték a csoport ténykedéseit. Mint azt már említettük, Fritz Döhmel 1923 augusztusában tűnt fel Budapesten, mint a bajor-német nemzetiszocialista szervezet lobbistája. Budapesti tartózkodásának augusztus és október közötti részletei nem világosak, annyi azonban bizonyosnak tűnik, hogy ez idő tájt nem ő volt Budapesten a bajor nemzetiszocialisták egyetlen megbízottja. A rendőrség ugyanis 1923 őszén nem kevesebb, mint ötvenhét (!) olyan német fiatalembert azonosított be a magyar fővárosban, akik a Hitler-Ludendorff-féle szervezet megbízottjaiként az Ébredő Magyarok Egyesületének címzett ajánlólevéllel rendelkeztek. Többségüket őrizetbe vették és kiutasították Magyarországról. Szemerét, Bobulát és Ulaint végül lázadás előidézésére irányuló szövetség létesítésével gyanúsították és vádolták meg, Ulain

Ferenc mentelmi jogának ügyét pedig a nemzetgyűlés mentelmi bizottsága 1923 novemberének utolsó napjaiban tárgyalta, és alapos vizsgálatot folytatott le. A fajvédő képviselők igyekeztek menteni Ulaint és társait, kisebbiteni próbálták az ügyet, illetve azt hangsúlyozták, hogy Ulain és társai a rendőrség által felbérelt agent provocateur áldozatai, és elsősorban a polgári liberális képviselőkkel szemben fogalmaztak meg vádakot, akiknek célja szerintük a fajvédő politikusok nyílt lejáratása volt. A büntetőtörvényszék 1924. január 24-én hirdette ki az ügyben az elsőfokú ítéletet, melyben mindhárom vádlottat egy hónap és tizennégy napi fogházra ítélte. A vádlottakat 1923 decemberében már szabadlábba is helyezték, büntetésüket a bíróság kitöltöttnek vette. Fellebbezési jogukkal éltek, a másodfokú bíróság pedig nem sokkal később fel is mentette őket.⁶⁶

Habár a puccsterv kétségtelenül komolytalan volt, igen ironikus, s ugyanakkor valahol félelmetes is, hogy a magyar szélsőjobboldal képviselői épp azzal az ekkoriban még túl komolyan nem vehető, sőt, sokak által nevetségesnek tartott német politikussal keresték a kapcsolatot, és vártak tőle segítséget politikai elképzeléseik megvalósításához, aki kevesebb, mint húsz évvel később a huszadik század leghírhedtebb

⁶⁶ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

tömeggyilkos diktátorává vált. A magyar sörpuccs, ez az akkor és ott komolytalannak ható államcsíny-előkészület mintha megelőlegezte volna Magyarország 1940-es évekbeli gyászos politikai-katonai szerepvállalását, és a náci Németország egyik utolsó csatlósává válását a második világháborúban. Egyéni szinten érdekes módon ugyanez mondható el az 1923-as összeesküvés vezéralakjáról: a politikai pályáját az Keresztény Nemzeti Egység Pártjában kezdő, majd a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártban és a kisgazdapártban folytató Ulain Ferenc az 1940-es években végül a Szálasi Ferenc vezette Nyilaskeresztes Párthoz csatlakozott, amely a világháború utolsó hónapjaiban a megszálló németek által koordinált tényleges puccsal németbarát bábkormányt juttatott hatalomra, ezzel pedig beláthatatlan veszteségeket okozott a háborút mindenképpen elvesztő országnak.

A csongrádi bombamerénylet

A csongrádi bombamerénylet volt a korszak egy másik, ugyancsak nagy sajtóvisszhangot kiváltó terrorcselekménye, melyet ugyancsak radikális jobboldali merénylők követtek el Piroska János honvéd főhadnagy, a Héjjas Iván vezette Alföldi Brigád szegedi szervezetének egyika tagjának vezetése alatt. A merénylők 1923. december 26-án a csongrádi Magyar Király Szálló báltermében, a helyi zsidó nőegylet által szervezett jótékonysági rendezvényen a bálozók közé robbanószerkezetet dobtak, amely három embert megölt és további huszonöt embert megsebesített. A merényletben szerepet játszottak még Piroska János testvérei, István és György, illetve bizonyos Sági János és Kővári János gazdálkodók is. Piroska János maga készítette el, és ugyancsak ő hozta el a bombát Budapestről.⁶⁷

A merénylet végrehajtását bizonyos Bölöni Miklós és Sinkó László vállalták magukra. Sinkó a kihallgatása során azzal védekezett, hogy Piroska főhadnagy előzőleg a lakásán tartott megbeszélésen azt mondta neki, hogy a bomba csak riadalomkeltésre szolgál, de emberi élet kioltására

⁶⁷ SERFÖZŐ, i. m. 98.

annak robbanóereje voltaképpen alkalmatlan. Ő mégis vonakodott azt eldobni, amikor éjfélkor megjelentek a Magyar Király Szálló előtt. Bölöni Miklós erre gyávának nevezte Sinkó Lászlót, aki végül a cigarettájával gyújtotta meg a bomba gyújtózsínóját, és behajította azt a teli bálterembe. A rendőrség hamarosan elfogta az elkövetőket, és a másnap megérkező Zombori Jenő szegedi főügyész, Szalay József kerületi rendőrfőkapitány, valamint Borbola Jenő rendőrtanácsos közreműködésével lefolytatott nyomozás annyi tárgyi bizonyítékot szolgáltatott, hogy december 30-án a tettesek beismerő vallomást tettek. Letartóztatták a társaikat is, csaknem az egész helyi fajvédő csoportot. Nem meglepő információként kiderült, hogy a merénylők nagy része tagja volt az Ébredő Magyarok Egyesületének. Piroska Jánost, mivel hivatásos állományú katonatiszt volt, és az általa elkövetett bűncselekmények a katonai igazságszolgáltatás alá tartoztak, a budapesti hadbírósnak adták át.

Az egyre inkább kiemeltté váló nyomozásba bekapcsolódott Diószeghy Sándor miniszteri tanácsos, a Belügyminisztérium közbiztonsági osztályának vezetője⁶⁸ is, akinek közreműködése során kiderült,

⁶⁸ A Magyar Királyi Belügyminisztérium VII. közbiztonsági osztálya a rendőrség és a csendőrség szakmai irányításáért felelt,

hogy a merénylők közül többen az Alföldi Brigádnak is tagjai, ily módon pedig a Kettőskereszt Vérszövetséggel és alaposan feltételezhető volt a kapcsolatuk.⁶⁹ A nyomozás során Sági Jánosnál még egy megbízólevelet találtak, amelyben Héjjas Iván kinevezte őt az Alföldi Brigád csongrádi zászlóaljának szolgálatvezetőjévé.⁷⁰ Gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter, a hadsereg becsültét mentendő – pályája során nem egyetlen alkalommal – elérte, hogy Piroska János főhadnagyot jogi értelemben ne tekintsék hivatásos katonának, épp ezért vádlottként tette társaival ő is a polgári bíróság elé állt.⁷¹ Az ügyet végül a Szolnoki Királyi Törvényszék tárgyalta, a vádlottakat Ulain Ferenc, az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője, a korszak ismert radikális jobboldali politikusa védte a tárgyaláson, mely egyébként – igencsak felháborító módon – felmentő ítélettel zárult. Befolyásos katonai és politikai körök

vezetője körülbelül a mai értelemben vett rendészeti szervek irányításáért felelős államtitkárnak (jelenleg Magyarországon az illetékes szakpolitikus Belügyminisztérium közbiztonsági főigazgatója címet viseli) felel meg.

⁶⁹ Az eset rekonstruálására leginkább Csongrád megye főispánjának iratai alkalmasak: HU-MNL-CSML-IV-401-a-24/1923.

⁷⁰ SERFŐZŐ, i. m. 97.

⁷¹ Vö. Nemzetgyűlési Napló 1922–1926/XVIII. kötet, 344–345. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 100.

feltehetőleg itt is közbenjártak a vádlottak megsegítése érdekében, az ügyben született felmentő ítélet pedig itt sem tudható be a véletlennek.

A fegyveres titkos szervezetek felszámolására és az irreguláris katonai alakulatok leszerelésére tett kísérletek

Az egyaránt külföldi és belföldi konszolidációra törekvő Bethlen-kormány számára mondhatni a nagy felháborodást kiváltó csongrádi bombamerénylet volt az egyik utolsó csepp a pohárban. Bethlen István ígéretet tett a parlament 1924. január 3-ai ülésén, hogy személyesen hallgatja ki Héjjas Iván hírhedt különítményparancsnokot többek között a csongrádi bomba-merénylettel kapcsolatban, és ha a felelőssége kiderül, akkor ugyanúgy járnak el vele, mint bárki mással.⁷² Héjjast a rendőrség is kihallgatta a csongrádi bombamerénylet, valamint általánosságban a nacionalista titkos társaságok szervezkedései ügyében, személyesen Nádosy Imre országos rendőrfőkapitány jelenlétében,⁷³ végül azonban nem látták bizonyítottnak, hogy személyesen köze lenne bármiféle bűncselekményhez, ez pedig minden bizonnyal nem volt más, mint alku a különítmény-parancsnok és a kormány, esetleg személyesen Horthy Miklós

⁷² Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XVIII. kötet, 337–338. Idézi: SERFÖZŐ, i. m. 36.

⁷³ SERFÖZŐ, i. m. 36–37.

kormányzó között.⁷⁴ Horthy mellett elsősorban Gömbös Gyula későbbi miniszterelnöknek lehetett nagy szerepe abban, hogy Héjjast a Horthy-korszakban sosem állították bíróság elé, az általa és az irányítása alatt mások által elkövetett cselekményekért komolyan sosem vonták felelősségre, holott bűnei nagyon sok ember számára nyilvánvalók voltak.⁷⁵ Gömbös 1936-ban bekövetkezett haláláig az Etelközi Szövetség informális és tényleges vezetője volt,⁷⁶ és igen alaposan feltételezhető, hogy mind a MOVE-hoz, mind az ÉME-hez kötődő radikális jobboldali paramilitáris alakulatok és titkos-féltitkos szervezetekben is vezető szerepet játszott, noha hivatalos pozíciót a MOVE elnökségén kívül jellemzően nem viselt.⁷⁷ Arra is számos jel mutat, hogy Gömbös nem csupán a korabeli radikális jobboldali szervezetek informális vezetője volt, de tudhatott a különböző paramilitáris alakulatok által eltervezett és végrehajtott bűncselekményekről, és adott esetben támogathatta is azokat,⁷⁸ az Etelközi Szövetség pedig a jobboldali mozgalmak egyfajta

⁷⁴ BODÓ, i. m.

⁷⁵ BODÓ, i. m.

⁷⁶ GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*, Budapest, Vince Kiadó, 2001, 208.

⁷⁷ VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2012, 100–101.

⁷⁸ VONYÓ, i. m. 101.

irányító szerveként működött. Sokat elárul tehát a radikális irredenta-nacionalista egyesületek, titkos társaságok és a hozzájuk számtalan szállal kötődő paramilitáris alakulatok és a magyar kormányzat kapcsolatáról Héjjas Iván már említett példája. Az egykori paramilitáris vezetőnek nem hogy nem kellett az igazságszolgáltatás előtt felelnie a tetteiért, de később vitézi címet is kapott,⁷⁹ repülési jogról szóló, egyébként magas színvonalú könyvével jogi doktori címet szerzett, országgyűlési képviselő, majd a magyar állam jól fizetett és megbecsült hivatalnoka lett. Emelkedését elsősorban Gömbösnek köszönhette, aki később Magyarország miniszterelnöke is lett. A közös múlttal és közös bűnökkel rendelkező, egykor félelmetes hatalommal rendelkező különítmény-parancsnokok közül leginkább Prónay volt az, aki képtelen volt bármiféle, legalább részleges konszolidációra, illetve, mivel a második királypuccs⁸⁰ alkalmával

⁷⁹ Héjjas Ivánnak Horthy Miklós kormányzó 1929. június 16-án adományozott vitézi címet. BODÓ, i. m.

⁸⁰ IV. Károly 1921. októberi, második visszatérési kísérletének megghiúsításában egyébként Gömbös Gyula mozgósítására a MOVE és az ÉME milicistái mellett, illetve velük olykor személyi átfedésben a Kettőskereszt Vérszövetség irreguláris katonái is részt vettek. Vö. GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012, 101.

nem fejezte ki kellően a kormányzó iránti hűségét, nyugdíjazták és félreállították.

A konszolidáció jegyében az ország különböző területein még mindig működő félkatonai alakulatokat, nemzetvédelmi milíciákat, így a Héjjas-féle Alföldi Brigádöt és az Ébredő Magyarok Egyesületének fegyveres alakulatait ezek után lényegében lefegyverezték, illetve regularizálták, a zavaros, polgárháborús időkre visszavezethető rendvédelmi-katonai jogosítványokat határozottan és egyértelműen megszüntették. Létrejött ugyanakkor a Belügyminisztérium irányítása alatt álló Nemzeti Munkavédelmi Hivatal⁸¹ nevű, elsősorban a sztrájkok és a munkásmozgalmi szervezkedések letörésére szolgáló félkatonai szervezet – kissé anakronisztikusan mondhatnánk, egyfajta *fehér munkásőrség* –, melynek tagjait kézfegyverekkel szerelték fel, és intézkedési, valamint fegyverhasználati joguk szolgálatban a

⁸¹ A Nemzeti Munkavédelem megszervezéséről a Minisztertanács 1921. október 28-án hozott határozata alapján a belügyminiszter III-III/VII.a/1921 sz. bizalmas rendelete intézkedett. 1922. augusztus 4-én a belügyminiszter kérte a Nemzeti Munkavédelem állományának növelését (HU-MNL-OL-K 27-1922. 08. 04./33. napirendi pont). A szervezet tagjait részben az állami alkalmazottak közül toborozták, részben egyetemi hallgatókat igyekeztek beszervezni, de tagjai közé kerültek egykori különítményesek és nemzetvédelmi milicisták is.

rendőrségével egyezett meg, ezért ez inkább rendőri, mint katonai alakulatnak volt tekinthető.⁸² Az Alföldi Brigád, az Állambiztonsági Megbízottak Szervezete,⁸³ illetve az ÉME nemzetvédelmi osztályai is ebbe a szervezetbe olvadtak be, tehát jóval szorosabb kormányzati kontroll alatt, de lényegében tovább működhettek.⁸⁴

⁸² HU-MNL-OL K 26-XXII-6010. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 36.

⁸³ Az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete 1919 augusztusában alapított, polgári segédrendőri és titkosszolgálati szervezet volt, melynek a tanácsköztársaság bukása után elsődleges feladata a kommunista szervezkedések figyelése és az esetleges munkássztrájkok letörése volt. A belügyminisztérium irányítása alá tartozott, polgári ruhás, fegyvert viselő, segédrendőri munkájuk mellett polgári foglalkozásukat is tovább űző tagjainak jogosítványai nagyjából a rendőrség jogosítványainak feleltek meg. Vezetője dr. Szemere Béla kórházi főorvos volt, aki szorosan kötődött az Ébredő Magyarok Egyesületéhez és más szélsőjobbaldali szervezetekhez, és aki egyik szereplője volt a már ismertetett, a német szélsőjobbaldali politikai erők, Hitler és Ludendorff tábornok támogatásával tervezett komolytalan, 1923-as államcsínykísérletnek. Az ÁBM 1922 októberében formálisan beolvadt a Nemzeti Munkavédelem szervezetébe, de egy ideig még igyekezett megőrizni önállóságát. Vö. Jegyzőkönyv az ÁBM és a NMV együttműködésére vonatkozó megállapodásról, 1922. október 2. Közli: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II.*, 187–188.

⁸⁴ Vö. DÓSA, i. m. 151–152.

A Kettőskereszt Vérszövetség – szoros átfedésben az Alföldi Brigáddal – feltehetőleg ugyancsak a Nemzeti Munkavédelem keretein belül folytatta tevékenységét, érdekes ugyanakkor, hogy Shvoy Kálmán tábornok a naplójában azt írja, a KKV Sz 1923-ban alakult meg ezen a néven, éppen a Héjjas Iván vezette Alföldi Brigád egyfajta utódszerveként, tevékenységét pedig állítólag Főtartalék fedőnéven a Belügyminisztérium és a Nemzeti Munkavédelem keretein belül folytatta. Shvoy így magának a szervezetnek a geneziséét is erre az időszakra, az 1923-as év végére datálja.⁸⁵

A KKV Sz Nemzeti Munkavédelembe történő integrálásáról egyébként levéltári forrás is fennmaradt: egy bizalmas belügyminisztériumi körlevél 1926-ból, mely megtiltja az NMV tagjainak, hogy az új sztrájktoró segédrendőri szervezet akár egymás között is a Kettőskereszt Vérszövetség névvel illessék, mivel ahhoz a köztudatban meglehetősen rossz emlékek fűződnek.⁸⁶

⁸⁵ SHVOY Kálmán, i. m. 90–95.

⁸⁶ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473 – A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi Tartalék a megszünt Kettőskereszt Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

Csáky Károly honvédelmi miniszter a Márffy József és társai bombaperében tett vallomása, a Kettőskereszt Vérszövetség történetének egyik legfontosabb levéltári dokumentuma szerint a KKVSz ugyancsak a tanácsköztársaság leverése után a fővárosban és vidéken tevékenykedő paramilitáris szervezetek egységes (katonaszakmai) irányítás alá vonása és egyfajta antikommunista rendcsinálás céljából jött létre, mégpedig feltehetőleg valamikor 1919–1920 tájékán.⁸⁷ Ezután 1923 körül oszlott fel abban a formában, ahogyan korábban működött, Csáky ez alatt pedig feltehetőleg ugyancsak a KKVSz Nemzeti Munkavédelembe történő integrálását érti, ami egyébként hivatalosan 1922 vége felé, a gyakorlatban talán valamivel később következett be.

Az 1923. október 19-ei, 7502. számú kormányrendelet valóban megtiltotta az állami alkalmazottnak, így a fegyveres testületek tagjainak is a részvételét olyan egyesületekben, amelynek tevékenysége az állam törvényes rendje ellen irányul vagy azzal összeegyeztethetetlen, illetve nem rendelkeznek a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabállyal, tehát lényegében a titkos társaságokban

⁸⁷ HU-BFL-VII-5-c-25646/1924 – Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve – gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása.

való tagságot tiltotta meg.⁸⁸ A valóságban persze az állam számára tovább sem volt könnyű ellenőrizni – már persze ha jobboldali társaságok esetében valóban ellenőrizni akarta –, ki miféle egyesületben, társaságban tag, kikkel, hogyan és milyen célok érdekében tart kapcsolatot, pláne, ha az adott titkos szervezet érthető konspiratív okokból nem, vagy csak minimális mértékben képzett iratot.

A nemzetgyűlésben mindazonáltal még 1923–1924-ben is élénk viták folytak a radikális jobboldali titkos társaságok múltbeli bűncselekményeiről és a felelősségre vonás elmaradásáról, elsősorban Drozdy Győző, Fábíán Béla, Vázsonyi Vilmos és Rassay Károly ellenzéki politikusok kezdeményezésére, és időről időre természetesen a Bethlen-kormány, vagy legalábbis egyes tagjainak közvetlen vagy közvetett felelőssége is felmerült.

Mindez azt sejteti, hogy az olykor kvázi-állami szervekként működő titkos paramilitáris szervezetek nem tűntek el, csupán átalakultak valamilyen formában, pontosabban beilleszkedtek a bethleni konszolidáció politikai rendszerébe. Habár 1923–1924 után a balkáni ízű, olykor emberéleteket követelő politikai merényletek valóban megfogyatkoztak, számos jel utal arra, hogy (egyébként sok esetben igencsak

⁸⁸ Budapesti Közlöny, 1923. október 24.

kormány- és kormánypárt-közeli) radikális jobboldali társaságoknak jelentős szerepe lehetett az 1925-ben ki-robbant, jól ismert, ám máig számos kérdést felvető frankhamisítási botrányban⁸⁹ is, teljes eltűnésükről tehát aligha lehet beszélni...

⁸⁹ A frankhamisítási botrányról kiváló összefoglaló tanulmányt közölt többek között Ablonczy Balázs, melyet korábban már idéztünk: ABLONCZY, A *frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*. Az ügy büntetőperének anyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárának őrzetében: HU-BFL-VII-18-d-193/1926.; továbbá Bethlen István miniszterelnök bizonyos iratai is segítenek árnyaltabb képet kapni az ügyről: Vö. *Bethlen István titkos iratai*, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972, 193–244.

A titkos társaságok működésének utójátéka és utóélete

Csáky Károly honvédelmi miniszter a Márffy József és társai bombaperében tett, már idézett vallomása, a Kettőskereszt Vérszövetség történetének egyik legfontosabb levéltári dokumentuma szerint a KKVSz ugyancsak a tanácsköztársaság leverése után a fővárosban és vidéken tevékenykedő paramilitáris szervezetek egységes (katonaszakmai) irányítás alá vonása és egyfajta antikommunista rendcsinálás céljából jött létre, mégpedig feltehetőleg valamikor 1919–1920 tájékán.⁹⁰ Ezután 1923 körül oszlott fel abban a formában, ahogyan korábban működött, Csáky ez alatt pedig feltehetőleg ugyancsak a KKVSz Nemzeti Munkavédelembe történő integrálását érti, ami egyébként hivatalosan 1922 vége felé, a gyakorlatban talán valamivel később következett be, hiszen a különböző paramilitáris alakulatok igyekeztek megőrizni a viszonylagos önállóságukat.

Az 1923. október 19-ei keltezésű, 7502. számú kormányrendelet valóban megtiltotta az állami alkalmazottnak, így a fegyveres testületek tagjainak

⁹⁰ HU-BFL-VII-5-c-25646/1924 – Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve – gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása.

is a részvételét olyan egyesületekben, amelynek tevékenysége az állam törvényes rendje ellen irányul vagy azzal összeegyeztethetetlen, illetve nem rendelkeznek a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabállyal, tehát lényegében a titkos társaságokban való tagságot tiltotta meg.⁹¹ A valóságban persze az állam számára tovább sem volt könnyű ellenőrizni – már persze ha jobboldali társaságok esetében valóban ellenőrizni akarta –, ki miféle egyesületben, társaságban tag, kikkel, hogyan és milyen célok érdekében tart kapcsolatot, pláne, ha az adott titkos szervezet érthető konspiratív okokból nem, vagy csak minimális mértékben képzett iratot.

Az elvileg felosztatott radikális jobboldali titkos társaságok működésének egyfajta utójátéka volt az 1925-ben kirobbant, ma már jól ismert, nagy bel- és külpolitikai visszhangot kiváltó frankhamisítási botrány, mely mind célját, mind megvalósítását tekintve elhibázott és Magyarországra nézve középtávon sokkal inkább káros, mint hasznos akciónak bizonyult.⁹² A

⁹¹ Budapesti Közlöny, 1923. október 24.

⁹² A frankper iratanyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárában: HU-BFL-VII-18-d-193/1926; valamint a tárgyalási jegyzőkönyvek kivonatait a Magyar Távirati Iroda napi hírei is közölték: HU-MNL-OL-K 429–1926. 05. 07.–10. 14.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/Frankper_1926_frankper/?pg=0&layout=s

frankhamisításról elmondható, hogy minden valószínűség szerint igen mélyen érintettek voltak benne a legmagasabb magyar politikai körök, még ha a szereplők nem is egyforma intenzitással álltak ki a szándék mellett. Tény, hogy 1925. december 15-én Amszterdamban a holland rendőrség őrizetbe vette Jankovich Arisztid magyar honvéd ezredes, gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter sógorát,⁹³ miután hamis ezerfrankos bankjegyekkel akart fizetni, majd szállodai szobája átkutatása során egész bőröndnyi hamis pénzt találtak a nyomozók, ez pedig olyan nemzetközi botrányt okozott, mely majdnem a miniszterelnök, Bethlen István lemondásával végződött. Jankovich diplomata státuszára hivatkozva akart kibújni a felelősségre vonás alól, és a magyar külügyminisztérium diplomáciai futárigazolványát mutatta fel a holland rendőrségnek, ráadásul a magyar külügyminisztérium meg is erősítette Jankovich diplomáciai megbízatásának tényét, mindez pedig nyilván szintén a magyar kormány magas szintű érintettségére utalt. Nem sokkal később rendőrkézre kerültek Jankovich ezredes bűntársai, Mankovich György harisnyagyáros és újságíró, valamint

⁹³ Ebből kifolyólag az is nehezen képzelhető el, hogy gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter valamilyen szinten ne lett volna involvált a frankhamisításban.

Marsovszky György újságíró, volt tüzér hadnagy, Gömbös Gyula korábbi parlamenti titkára is.⁹⁴

Bár maga a botrány csak 1925-ben tört ki, a szervezkedés már 1922 körül megkezdődött, és a magyar politikai erők egy része ebben az időben élénk kapcsolatban állt a német (elsősorban bajor) szélsőjobboldali politikai szereplőkkel.⁹⁵ Ha kissé leegyszerűsítjük a dolgot, ennek a *fehér internacionálé*-nak is nevezett közép-európai (radikális) jobboldali politikai erők közötti együttműködési kezdeményezésnek volt egy mellékszála a komolytalan, Ulain Ferenc fajvédő képviselő és társai által megvalósítani kívánt puccsterv 1923-ban.⁹⁶ A hamis frankok nyomtatása és forgalomba hozatala a francia gazdaság gyengítése céljából eredetileg radikális jobboldali német katonai és politikai körök terve volt, a németek azonban a müncheni sörpuccs kudarca után félretették az ötletet.⁹⁷ A tervet végül hasonló szellemiségű, magyar irredenta politikai szereplők valósították meg, mégpedig német segítséggel

⁹⁴ ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018, 165.

⁹⁵ ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, 33.

⁹⁶ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

⁹⁷ ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019, 293.

beszerzett eszközökkel. A frankhamisítás egyik vezéralakja, Windisgrätz Lajos herceg, egykori közéleti miniszter, a magyar legitimista politika erők egyik vezéralakja az 1920-as években már jó kapcsolatokat ápolt a magyar szélsőjobboldallal is, így az akkor feltörekvő fajvédő politikussal, Gömbös Gyula későbbi miniszterelnökkel is, így Gömbös, a nagy politikai manipulátor és a korabeli jobboldali titkos társaságok *spiritus rector*ának szerepe ebben az ügyben is egyértelműnek látszik. Egyértelműnek látszik már csak azért is, mert többek között a fentebb említett Marsovszky György hadnagy, Gömbös Gyula egykori titkára volt az egyik terjesztő, aki hamis frankbankjegyekkel lelepleződött. Marsovszky a frankperben később egyébként zavarosan túlzó, romantikus vallomást tett, mely szerint meggyilkolták volna, ha megpróbál kiszállni az ügyből, végül idegkimerültséggel egy időre egy hollandiai szanatóriumba került.⁹⁸

A hamisítási ügy további fontos szereplője volt Arhtur Schultze litvániai születésű német bankszakember is, aki a körülményeket egyébként komolyabb hamisítási akcióra alkalmatlannak minősítette. A kormány és a legmagasabb magyar politikai körök támogatásáról tanúskodik

⁹⁸ ABLONCZY, i. m. 50–51.

meglehetősen egyértelműen többek között Gerő László honvéd őrnagy, katonai térképész szerepe, aki a trianoni békeszerződés katonai korlátozásai okán rejtetten működő, formálisan a Pénzügyminisztérium alárendeltségébe tartozó Állami Térképészeti Intézet egyik alapítója volt. Schultze és Gerő lényegében együtt biztosították a technikai hátteret és szakértelmet a hamis bankjegyek előállításához, a hamis pénz nyomtatására használt gépek pedig 1924. augusztus 8-án érkeztek meg Magyarországra Németországból, Münchenből.⁹⁹ A hamisításhoz szükséges papírt a magyar összeesküvők ugyancsak Németországból szereztek be, mégpedig Eugen Trauttman müncheni térképnyomdász közreműködésével.¹⁰⁰

Gerő László későbbi visszaemlékezése szerint szintén a magyar állami vezetés maga szintű érintettségéről tanúskodik, hogy Janky Kocsárd (ekkoriban még ugyancsak rejtésben tevékenykedő) honvéd vezérkari főnök¹⁰¹ 1925-ben feltehetőleg

⁹⁹ ABLONCZY, i. m. 37.

¹⁰⁰ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, 168.

¹⁰¹ A trianoni békeszerződés megtiltotta a vesztes országoknak a fegyverkezést és a hadászati értelemben véve komolyabb, támadó hadműveletek végrehajtására alkalmas hadsereg fenntartását, ezért a fegyverkezés és hadseregfejlesztés sokáig – Németországhoz hasonlóan – Magyarországon is csak titokban

mindenről tudott, az egyik hamisításhoz használt, külföldről rendelt nyomdaberendezés árát pedig egyenesen a magyar Pénzügyminisztérium egyenlített ki.¹⁰² Ezzel együtt magának Bethlen István miniszterelnöknek a feljegyzései is arról tanúskodnak, hogy ő maga már viszonylag korai stádiumban, 1922-ben tisztában volt a majdani hamisítók szándékával,¹⁰³ és barátját, Teleki Pál korábbi miniszterelnököt kérte meg, hogy a hamisítást lehetőleg minden erejével igyekezzen megakadályozni.¹⁰⁴

Bethlen Istvánról minden valószínűség szerint elmondható, hogy józan gondolkodású reálpolitikusként igyekezett elejét venni a Magyarország stabilitását és külkapcsolatait veszélyeztető, kalandorjellegű szabotázsakciónak, és bár politikai felelősség az ügyben terhelheti, büntetőjogi

folyhatott. Vezérkara, tervező- és kidolgozó-szervezete általában harcképesebb hadseregeknek van, Magyarországnak ellenben ekkoriban formálisan csak minimális létszámú, területvédelmi és belbiztonsági feladatokra alkalmas katonasága lehetett, a vezérkar és a tényleges vezérkari főnök tehát egy ideig rejtve tevékenykedett.

¹⁰² ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 40.

¹⁰³ *Bethlen István titkos iratai*, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972, 204–207. Idézi: ABLONCZY, i. m. 41.

¹⁰⁴ ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála*, 167–171.

valószínűleg nem.¹⁰⁵ A Térképészeti Intézettel munkakapcsolatban álló Teleki Pál saját későbbi vallomása szerint szemmel tartotta Gerő Lászlót, és arra igyekezett rávenni, hogy győzze meg Windischgrätz Lajost: a hamisítás nem kivitelezhető abban az értelemben, hogy annak eredményeképpen elfogadható minőségű, a lebukás kockázata nélkül forgalomba hozható hamis frankbankjegyek keletkezzenek, illetve Nádosy Imre országos rendőrfőkapitány is utasításba kapta, hogy figyeljen oda a szervezkedésre, és az érintetteket igyekezzen lebeszélni róla.¹⁰⁶

Mint nem sokkal később kiderült, ironikus módon Nádosynak, aki az 1920-as években számos jobboldali, irredenta titkos társaságban, többek között az Etelközi Szövetségben is vezetőségi tag volt,¹⁰⁷ illetve egyes vélemények szerint a Kettőskereszt Vérszövetségben is vezető szerepet töltött be,¹⁰⁸ irányító szerepe volt az irredenta célokat szolgáló frankhamisításban, nem csupán hallgatólagosan támogatta és nézte azt tétlenül a rendőrség első embereként. A hamisítók körülbelül 35

¹⁰⁵ ROMSICS, i. m. 296–297.

¹⁰⁶ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 37–38.

¹⁰⁷ ZADRAVECZ, i. m. 188–189.

¹⁰⁸ CSÁNK Endre, *Nádosy, a titkos társaságok vezére, Magyarország*, 1926. április 4., 7.

000 darab ezerfrankos bankjegyet terveztek előállítani és forgalomba hozni, ebből a valóságban – több ütemben és változó technikával, kő- és fémnyomatokkal is¹⁰⁹ – körülbelül 30 000 darab, változó minőségű hamisítvány készült el, ebből körülbelül 4400 volt jó, 9000 közepes, 16 000 darab pedig gyatra minőségű.¹¹⁰ Jankovich Arisztid és bűntársai amszterdami fiaskója után a terjesztőket, közreműködőket sorra tartóztatták le Hamburgban, Koppenhágában és Milánóban. A magyar hatóságok végül főszervezőkként őrizetbe vették Windischgrätz Lajos herceget, a titkárát, Rába Dezsőt, a komornyikját, Kovács Gáspárt, valamint a tevékenységüket éveken át fedező Nádosy Imre országos rendőrfőkapitányt.

A magyar bíróság a perben Teleki Pált tanúként hallgatta meg, aki minden valószínűség szerint – később nyilvánosságra került feljegyzéseinek tanúbizonyosága alapján – jóval többet tudott annál, mint amit a bíróságnak elmondott, és jóval jelentősebb szerepe volt az ügyben, mint ahogyan azt a perben

¹⁰⁹ A frankhamisítás numizmatika és technikai háttéréről bővebben lásd: GARAMI Erika, *Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai*, Numizmatikai Közlöny, 2003-2004/CII–CIII, 65–71.

¹¹⁰ ABLONCZY, i. m. 37.

hivatalosan értékelték.¹¹¹ Rába Dezső a bíróság előtt tett vallomásaiban ugyancsak Telekit jelölte meg, mint a frankhamisítás egyik irányítóját. Bethlen István miniszterelnök pozíciója egy időre instabillá vált, de végül a helyén maradt, többek között azért, mert a nyugati nagyhatalmak részben őt, mint nyugatias gondolkodású-orientáltságú politikust látták a magyarországi konszolidáció és stabilitás biztosítékának.¹¹² Bethlent persze nagyon komoly támadások érték az ellenzék részéről, és a szomszédos kisantant országok, többek között Edvard Beneš csehszlovák elnök is úgy ítélte meg, hogy a magyar miniszterelnök is jelentős szerepet játszhatott a frankhamisítási ügyben, és Bethlen lemond(at)ását szorgalmazta.¹¹³ Francia részről felmerült ugyanez a

¹¹¹ Ablonczy Balázs is felhívja rá a figyelmet összegző tanulmányában, hogy miniszterelnökként még Teleki Pál nevezte ki Nádosy Imrét országos rendőrfőkapitánynak, Gerő László katonai térképészt a cserkészmozgalomból ismerte, Mészáros Gyula turkológussal, a szokolhamisítási ügy kulcsfigurájával pedig még a Turáni Társaságban dolgozott együtt. Mészáros Gyula a frankhamisításban is szerepet játszott, Teleki szoros kapcsolati hálója az érintettekkel igen határozottan a volt és későbbi miniszterelnök vezető szerepére utal. Vö. ABLONCZY, i. m. 48.; valamint: ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016, 103–104.

¹¹² ROMSICS, i. m. 295–296.

¹¹³ ROMSICS, i. m. 294.

lehetőség, és a magyar állami Térképészeti Intézet hamisításban játszott szerepe miatt még Magyarország ellen lefolytatandó, igen szigorú katonai vizsgálat lehetősége is felmerült. Elsősorban az angol és az olasz kormány és diplomácia közbenjárásának köszönhető, hogy Bethlent végül is a Népszövetség és a Nagykövetek Tanácsa nem marasztalta el különösebben, sőt, Anglia, s az ország nevében Austin Chamberlain brit külügyminiszter a konszolidáció jegyében nem csupán Magyarország nemzetközi pénzügyi, de katonai ellenőrzésének mihamarabbi megszüntetését is támogatta.¹¹⁴ Bethlen rutinos réal-politikusként ügyesen lavírozott mind a kül-, mind a belpolitikai színtéren, Magyarországon pedig, ahol Trianon sérelme és az irredentizmus eszméje érthető módon hatotta át a közvéleményt, sokan egyenesen hazafias cselekedetként értékelték a balul sikerült pénzhamisítási akciót, a hamisítókkal látszólag szolidáris miniszterelnök imázsa pedig egyenesen növelte Bethlen népszerűségét.¹¹⁵ Horthy Miklós kormányzó ugyancsak megrendíthetetlenül támogatta a miniszterelnököt, akinek így a hatalmas botrányból sikerült maga és kormánya számára politikai tőkét kovácsolnia. Bár Bethlen István kormánya 1926.

¹¹⁴ ROMSICS, i. m. 295.

¹¹⁵ ROMSICS, i. m. 297.

október 14-ével formálisan lemondott, a kormányzó ezt nyilván nem fogadta el.¹¹⁶ Ellenben mindez jó alkalom volt arra, hogy a frankhamisítási botrányban leginkább kompromittálódott kormánytag, a rendőrséget is felügyelő Rakovszky Iván belügyminiszter, aki feltehetőleg fedezte Nádosy Imre és társai tevékenységét, szükséges tisztáltozatként 1926. október 15-ével távozhasson a miniszteri székéből, a belügyi tárca élén pedig Scitovszky Béla követte.¹¹⁷

A frankügy tárgyalása során, a bíróság előtt a vádlottak gyakorlatilag mind hazafias tetteknek vallották cselekedetüket, ez pedig számottevően enyhítette a büntetésüket. Windischgrätz Lajost négy évre ítélték, ennek egy részét szanatóriumban és szállodákban töltötte le. Német társa, Arthur Schultze litván származású bankszakember idegösszeomlást kapott, majd egy elmeógyógyintézetben gyomorvérzés következtében idő előtt elhalálozott.¹¹⁸ Nádosy Imre rendőrfőkapitányt a bíróság három és fél év börtönre ítélte, de Horthy Miklós jóvoltából végül kormányzói kegyelemben részesült,¹¹⁹ és rövidesen szabadon

¹¹⁶ ROMSICS, i. m. 297–298.

¹¹⁷ ROMSICS, i. m. 298.

¹¹⁸ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála*, 169.

¹¹⁹ A Budapesti Törvényszék végzése Nádosy Imre kormányzói kegyelemben való részesítése tárgyában, 1928. április 4., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 588–590.

távozhatott, majd nyugállományba vonult.¹²⁰ Rába Dezső, Windischgrätz titkárát a Kúria mindössze tíz hónap börtönbüntetésre ítélte.¹²¹

A frankhamisítás eseményei és háttere, illetve az akció ideológiai mozgatórugói mára jórészt ismertek, és az irredenta titkos társaságok, többek között a Kettőskereszt Vérszövetség szerepe az ügyben is bizonyíthatónak látszik, hiszen Siménfalvy Tihamér ezredes, a titkosszolgálati jellegű, diverziós tevékenységet végző katonai alakulat vezetője a Honvédelmi Minisztériumon belül viselt bizalmas beosztásából fakadóan segédkezett a frankügy eltussolására tett kísérletekben is, illetve a per folyamán közvetített a vádlottak között.¹²² A Kettőskereszt Vérszövetség neve még a tárgyaláson is felmerült, a tárgyalásvezető bíró többek között Vass

¹²⁰ Nádasy Imre kérvénye a belügyminiszterhez nyugdíjának folyósítása ügyében, 1928. május 14., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 593.

¹²¹ *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 837.

¹²² Vö. PINTÉR István, *Ki volt Horthy Miklós?*, Budapest, Zrínyi Könyvkiadó, 1968, 103–104; valamint DÓSA Rudolfné, i. m. 134. Ha a marxista történészek rendszerváltás előtt keletkezett szakmunkáit elfogult történelemszemlélet jellemzi is, sok megállapításuk nyilván helytálló. A Siménfalvy Tihamér szerepéről tanúskodó levéltári forrás: Windischgrätz Lajos 1926 elején a gyűjtőfogházban írt sajátkezű naplója, 1926 január–június, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 545–549.

József népjóléti és munkaügyi minisztert, a miniszterelnök állandó helyettesét kérdezte, mit tud a jobboldali titkos társaságok szerepéről az ügyben, ő azonban azt állította, legfeljebb az ellenzéki sajtóból, névről ismeri ezeket a szervezeteket, és semmiféle tudomása nincs a működésükről vagy a frankhamisításban játszott szerepükről.¹²³

A feltűnően enyhe ítéletek kiszabása után a botrány viszonylag gyorsan elsimult, és a károsult francia Banque de France mindössze jelképes 1 frank kártérítést kért a magyar államtól. Összességében ugyanakkor elmondható, hogy az ügy jelentős presztízsveszteséget okozott a fokozatosan konszolidálódó, ám az első világháború, a trianoni területelcsatolás és a többszörös polgárháború traumáinak nyomait még mindig szükségszerűen magán viselő Magyarországnak. A magyar ellenzéki és a nemzetközi sajtó az ügy kapcsán negatív színben tüntette fel mind Bethlent és Telekit, mind pedig Horthy Miklós kormányzót, továbbá a francia állam sem rejtette véka alá azon véleményét, hogy az igen kínos és Franciaország irányában barátságtalan incidensért alapvetően a legmagasabb rangú magyar politikusokat is felelősnek tartja.¹²⁴ A magát a bíróságon jogi

¹²³ HU-MNL-OL-K 429–1926. 05. 07.–10. 14. 329. o.

¹²⁴ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 49.

értelemben tisztázó Teleki neve mellett a diplomáciai iratokban még jó ideig ott maradt a „frankhamisításban érintett” megjelölés, és egy időre visszavonult a parlamenti politizálástól – az 1926-os választásokon nem indult a kormánypárt képviselőjelöltjeként.¹²⁵

Nem csupán a végjátéknak tekinthető, 1925-ös frankhamisítás, de már az 1923-as és az 1924-es évek is kétségtelenül fordulópontot jelentettek a magyar nacionalista paramilitáris titkos társaságok, mind pedig az ezekkel igen szoros átfedésben lévő társadalmi egyesületek (elsősorban az Ébredő Magyarok Egyesület és Magyar Országos Véderő Egylet), illetve úgy általánosságban az amúgy egyre inkább diverzifikálódó magyar szélsőjobboldal, mint politikai erő történetében, ami a befolyásukat illeti, mégis utalnak arra adatok és iratok, hogy a hasonló organizációk működése érthető módon e fordulópontok után sem szűnt meg teljes egészében. Mindezzel együtt úgy tűnik, a Belügyminisztérium és az államrendőrség még ekkor, 1926-ban is szemmel tartott bizonyos titkos és féltitkos szélsőjobboldali organizációkat, amelyek nyilván sokkal kisebb intenzitással, de tovább folytatták a tevékenységüket. Erről tanúskodik a Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas jelentése a titkos társaságok felfedése

¹²⁵ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála*, 172.

tárgyában.¹²⁶ Ezzel együtt nyilván a korszak legbefolyásosabb, politikusokat, katonai vezetőket és közigazgatási tisztviselőket tömörítő, politizáló titkos társasága, az Etelközi Szövetség sem szűnt meg létezni, hanem tovább tevékenykedett, formálisan báró Feilitzsch Berthold, a korszak befolyásos politikusa, informálisan inkább Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök, ebben az időszakban éppen az ellenzéki Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt elnökeke irányítása alatt.¹²⁷ Az EX ebben az időben éppen Gömbös és köre ellenzékbe vonulása miatt veszített jelentőségéből,¹²⁸ illetve Bethlen ezt a társaságot is saját politikai rendszerébe illesztette és pacifikálta, a radikálisabb vezetőségi tagokat pedig többnyire jól fizető állami állásokkal csendesítette le.¹²⁹ A Belügyminisztérium fent említett bizalmas rendőri jelentése alapján azonban továbbra is létezett számos olyan titkos vagy részben titkos szerveződés, amelyeket a kormányzat is érdekesnek talált arra, hogy szemmel tartsa működésüket. A dokumentum a (paramilitáris elvek szerint szerveződő) felsőoktatási bajtársi szövetségekkel indít, melyek ernyőszervezete,

¹²⁶ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250.

¹²⁷ SHVOY, i. m. 110–111.

¹²⁸ FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, 148.

¹²⁹ ZADRAVECZ, i. m. 141.

az Ifjúsági Légió megállapítása szerint nem egészen nyilvánosan működik, illetve szoros az összefonódás és az ÉME-vel és a MOVE-val, melyek sportosztályai az egyetemi bajtársi szövetségek tagjait (katonai) jellegű kiképzésben is részesíti, illetve a tagok a titkos társaságokra jellemző fogadalmat is tesznek. Az irat az összesen 21 alábbi felsőoktatási diákszervezetet, vagy elsősorban felsőoktatásban tanuló tagokból álló organizációt egyértelműen a radikális jobboldali társaságokként kezeli: Medikusok Légiója (Orvostanhallgatók Bajtársi Egyesülete), Csaba Bajtársi Egyesület Légiója, Centrum Bajtársi Szövetség, Gábor Áron Szövetség Légiója, Bethlen Gábor Köri Légió, Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Légiója, Turul Bajtársi Szövetség Légiói, Műegyetemi Légió, Szepesi Szövetség Légiója, Délvidéki Menekült Diákok Légiója, Állatorvosi Főiskola Légiója, Közgazdasági Hallgatók Légiója, Bencés Diákok Légiója, Ludovikások Légiója, Corporatio Flavia, Nagy-Magyarország, Szittyák Magyar Fascista Tábora, Botond Légió, Vasváry Pál Kör, az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Bajtársi Egyesülete, Cselekvő Magyarok Tábora.

Habár a korszak legnagyobb jobboldali, a radikalizmust sem nélkülöző diákszervezetéről, a Turul Szövetségről szóló monográfiájában Kerepeszki Róbert maga is idézi a szóban forgó dokumentumot, és felhívja rá a figyelmet, hogy a névtelen jelentéstevő

(feltehetőleg a politikai rendőrség különböző titkos szervezetekbe beépült nyomozója) számos ponton a diákszervezetek ügyeiben és működésében való tájékozatlanságáról tesz tanúbizonyságot,¹³⁰ és a jelentés e pontatlanságok miatt alapos forráskritikával kezelendő, a politizáló és többnyire az erős antiszemitizmusig jobboldali diákmozgalmak és a radikális jobboldali egyesületek (ÉME, MOVE) és a velük átfedésben álló titkos társaságokkal való kapcsolatra maga is felhívja a figyelmet.¹³¹ Kerepeszki kiemeli továbbá, hogy az említett egyetemi bajtársi szövetségeit érthető módon szoros kapcsolat fűzte a korszak nacionalista szakmai érdekvédelmi szervezeteihez is, a tagfelvételt pedig eleve szigorúan jobboldali (többnyire antiszemita) világnézethez kötötték.¹³²

Érdekes ugyanakkor, hogy a dokumentum kitér az elvileg feloszlott, de a valóságban megítélése szerint továbbra is fékezett habzással működő, mintegy 2000 tagot számláló, Héjjas Iván vezette Alföldi Brigádra, az Ébredő Magyarok Egyesülete – az erzsébetvárosi bombamerénylet után is valamilyen szinten még mindig működő – IX. kerületi nemzetvédelmi osztályára,

¹³⁰ KEREPESZKI, *A Turul Szövetség*, 107–108.

¹³¹ KEREPESZKI, i. m. uo.

¹³² KEREPESZKI, i. m. uo.

valamint az ÉME és a MOVE kebelében működő számos kisebb titkos társaságra, körre, bennfenteskedő frakcióra.

Ilyenek például a teljesség igénye nélkül az Ébredő Magyarok Egyesületén belül: az ÉME számára propaganda tevékenységet végző titkos Mázoló (plakátragasztó) Különítmény, a legitimista ÉME-tagokat tömörítő Prónay-törzs, az ÉME egyfajta sajátos, jobboldali munkásmozgalmi milíciájaként működő Józsefvárosi Munkásifjak, az intrazigens Nemzetvédők Szövetsége, vagy éppenséggel a súlyos bűncselekményekkel kapcsolatba hozható Cselekvő Magyarok Tábora.¹³³

A titkos társaságokat felfedni szándékozó jelentés a MOVE keretei között továbbá az alábbi titkos frakciókat sorolja fel: Nem-Nem-Soha Társaság, a MOVE kebelébe tartozó férficserkészek, Leszerelt Tisztek Önvédelmi Szervezete (ezen belül a különböző első világháborús honvéd csapattestek veteran-egyesületei), illetve a Riadótábor nevű, elsősorban leszerelt és nyugalmazott katonatisztekben álló, állítólag gumibotokkal és revolverekkel felszerelt paramilitáris csoport – leírása sokban emlékeztet a Kettőskereszt Vérszövetségre –, mely szoros kapcsolatban áll a Vasutasok Országos Gazdasági

¹³³ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250.

Egyesületével, és szükség esetén pillanatok alatt képes egy, a vasúti forgalmat megbénító sztrájk megszervezésére. Megemlíti továbbá a jelentés még a Magyar Tudományos Fajvédő Egyesületet is, mely az Etelközi Szövetség fedőszerve volt, tehát – valószínűleg a jelentéstevő tudtán kívül – lényegében a korszak legbefolyásosabb politizáló titkos társaságát is lajstromba veszi.

Gömbös Gyula neve – nem meglepő módon – számos szervezetnél megjelenik vezetőként, vezetőségi tagként, és a jelentés arra is kitér, hogy Gömbös állítólag még 1923-ban egy – nyilván a radikális jobboldali politikai erők nemzetközi együttműködése jegyében – olyan okiratot küldött Mussolini olasz diktátornak, amely szerint a magyar nacionalista titkos társaságok teljes létszáma ez időben meghaladhatta a 200.000 főt. Ezzel a számmal a jelentés is erősen vitatkozik, egyszerűen illuzórikusnak nevezve azt, hiszen megítélése szerint a különböző radikális jobboldali szervezetek tagságának személyi átfedései miatt extrém esetben olyan is előfordulhatott, hogy egyetlen ember tíz ilyen szervezetben is tag volt egyszerre, így tízszeresen jelent meg az összesített taglétszámban.¹³⁴ A szóban forgó bizalmas rendőri jelentés tartalmazhat tárgyi tévedéseket, ez pedig

¹³⁴ Uo.

alapos forráskritikára adhat okot, illetve számos, a jelentéstevő által titkos szervezetnek minősített organizáció esetén csupán a vezetőket, a székhelyet és a taglétszámot adja meg. Ezzel együtt talán mégis elmondható, hogy összességében igyekeznek az ilyen szervezeteket a helyükön kezelni, és mindenképpen kiolvasható belőle, hogy az irat keletkezésének idején, 1926-ban e társaságok már valóban nem rendelkeztek akkora tagsággal és befolyással, mint bethleni konszolidáció időszakának legelején, illetve a társadalomra és a fennálló politikai rendszerre való veszélyességük is minimális volt – Bethlen konszolidációs politikájának következtében sokkal inkább mérsékeltek a tevékenységüket, és egy időre beilleszkedtek, integrálódtak a fennálló politikai rendszer működésébe.¹³⁵

¹³⁵ Itt kell megjegyeznünk, hogy a Magyar Királyi Belügyminisztérium rezervált iratai (HU-MNL-OL-K 149) 1920-as évekbeli anyagában meglehetősen kevés olyan titkosrendőri jelentés vagy egyéb irat maradt fenn, amely a korabeli szélső-jobboldali szervezetekkel foglalkozik és hatósági megfigyelésükről tanúskodik. Habár a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára vonatkozó irategyüttesei jelentős iratpusztulást szenvedtek el többek között a második világháborúban és az 1956-os forradalom és szabadságharcban, a tendencia így is nyilvánvaló. A Horthy-korszak rendvédelmi szervei a Tanácsköztársaság rossz emlékezte okán elsősorban a szélsőbaloldalt tekintették a fennálló rendszerre veszélyes politikai irányzatnak, és csak

Ha – némi leegyszerűsítéssel, ám erre mégis megvan az alapunk – Gömbös Gyulát tekintjük a korai magyar radikális jobboldal (egyik) vezető politikusának, akkor elmondható, hogy a Bethlen-korszakban a miniszterelnöknek valóban sikerült a kormánypárttól jobbra álló politikai erőket a konszolidáció rendszerébe illeszteni. Gömbös Gyula egy ideig a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt vezetőjeként ellenzékben volt kénytelen politizálni, 1927-ben azonban Bethlennel kötött kompromisszumai jegyében visszatért a kormánypártba, és 1928-ban honvédelmi államtitkár, majd 1929-ben honvédelmi miniszter lett.¹³⁶ Az ambiciózus politikus először a pártpolitikától viszonylag távol, szakpolitikusként elsősorban a hadsereg átszervezési és fejlesztési lehetőségeivel foglalkozott,¹³⁷ majd jórészt a nagy gazdasági világválság, és Bethlen részben ebből következő 1931. augusztus 24-ei lemondása végül a kezébe adta a

másodsorban a szélsőjobboldalt, melyet a Bethlen-kormány megkísérelt saját, egyfajta lojális ellenzékévé alakítani, jó ideig nem is sikertelenül. Később ez azzal járt, hogy Bethlen bukása után, a nagy gazdasági világválság idején maga a magyar kormánypárt sodródott egyre inkább jobbfelé. Vö. VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon*, 51–81.

¹³⁶ GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula*, 197–216.

¹³⁷ GERGELY, i. m. 198–199.

lehetőséget a kormányzati hatalom megszerzésére.¹³⁸ Kormányzása során Gömbös persze szükségszerűen kompromisszumokra kényszerült, és nem alakíthatta át valamely radikális jobboldal ideológia jegyében egyik napról a másikra Magyarország társadalmi, gazdasági és politikai rendszerét.¹³⁹ Az egykori paramilitáris titkos társaságok, vagy legalábbis vezetőik (politikai) utóéletét mindenesetre igen jól illusztrálja az a történettudományi szakmunkákban is gyakran fellelhető fotográfia,¹⁴⁰ melyen együtt szerepelnek az 1929. június 16-án, frissen felavatott vitézekként Héjjas Iván, az egykori Duna–Tisza-közén elkövetett gyilkosságokért felelős különítmény-parancsnok, Endre László, a Sztójay-kormány egyik későbbi belügyi államtitkára, a magyarországi zsidóság deportálásának egyik majdani felelőse,¹⁴¹ Gömbös Gyula honvédelmi államtitkár, nem sokkal később már miniszterelnök – mindhárman a szegedi Nemzeti Hadsereg egykori tisztjei, és egyúttal feltehetőleg a Kettőskereszt Vérszövetség vezetőségi tagjai, valamint velük együtt

¹³⁸ ROMSICS, i. m. 420–421.

¹³⁹ ROMSICS, i. m. uo.

¹⁴⁰ Lásd többek között: GERGELY, i. m. 199.

¹⁴¹ UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege*, 353–358.

Borbély-Maczky Emil¹⁴² fajvédő politikus, Borsod vármegye későbbi radikális jobboldali kormánybiztosfőispánja. E politikusok együttes vitézzé avatása és annak külsőségei szimbolikusak, hiszen utána mindannyijuk politikai pályája meredeken felfelé ívelt. A nagy gazdasági világválság ráadásul érthető módon még tovább növelte a társadalom radikalizálódási hajlamát, és a kormánypárt jobbra tolódásával párhuzamosan ráadásul valóságos szélsőjobboldali pártalapítási hullámot idézett elő.¹⁴³

Összességében elmondható, hogy a magyar kormánypolitika az 1930-as évekre fokozatosan egyre inkább az 1920-as évek első felének korai, radikális jobboldali, fegyveres titkos társaságai és a hozzájuk kötődő paramilitáris alakulatok szellemisége jegyében, illetve reprezentánsaik által elképzelt irányba haladt. Persze, mint minden sommás megállapítás, ez is szükségszerű leegyszerűsítése a történeti tényeknek,

¹⁴² Borbély-Maczky Emil katonai és politikai pályájáról lásd Fábrián Máté hiánypótló doktori értekezését: FÁBIÁN Máté, *irodBorbély-Maczky Emil (1887–1945). Politikai életrajz*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, 2019. Valamint ennek könyvváltozata: FÁBIÁN Máté, *Egy fajvédő főispán. Borbély-Maczki Emil (1887–1945)*, Budapest, Kronosz Kiadó–Magyar Történelmi Társulat, 2020.

¹⁴³ PAKSA Rudolf, *Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban*, Kommentár, 2007/5, 68–75.

ám a trianoni traumából táplálkozó revizionizmus és irredentizmus, a vele szorosan összekapcsolódó antiszemitizmus, valamint a megoldatlan, elavult gazdaság- és társadalomszerkezetből fakadó szociális konfliktusok valóban a magyar politika és társadalom gyorsuló jobb felé sodródásához, majd ezzel párhuzamosan az ország német és olasz agressziós politika melletti elköteleződéshez vezettek.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Például: UNGVÁRY, i. m. 168–173.; ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, 349–364.; VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, 180–185.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (HU-MNL-OL)

HU-MNL-OL-K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250. Rendőri jelentés a titokban működő radikális jobboldali szervezetekről, 1926.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473. A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi Tartalék a megszűnt Kettőskereszt Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

HU-MNL-OL-P 1360. Magyar Országos Véderő Egylet.

Budapest Főváros Levéltára (HU-BFL)

HU-BFL-VII-5-c-25646/1924. Márffy József és társai pere.

HU-BFL-VII-5-c-198/1940. Kiss Gábor Jenő büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-e-1949/20630. Héjjas Iván és társai népbíróvási pere.

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

HU-BFL-VII-18-d-193/1926. Windischgrätz Lajos és társai pere.

Szakirodalmi források

ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56.

ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.

ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

Bethlen István titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972.

BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10.

BODÓ Béla, *The White Terror in Hungary. The Social World of Paramilitary Groups*, Austrian History Yearbook, 2011/42, 133–163.

BÖDÖK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018.

CSONKA Laura, *Nemzetközi és hazai fellépés a népbiztosok megkegyelmezése érdekében*, ArchívNet, 2015/3.

https://archivnet.hu/politika/nemzetkozi_es_hazai_fellapes_a_nepbiztosok_megkegyelmezese_erdekeben.html

DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007, 408–416.

FÁBIÁN Máté, *Egy fajvédő főispán. Borbély-Maczkai Emil (1887–1945)*, Budapest, Kronosz Kiadó–Magyar Történelmi Társulat, 2020.

FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156.

GARAMI Erika, *Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai*, Numizmatikai Közlöny, 2003-2004/CII–CIII, 65–71.

GERGELY Jenő, Gömbös Gyula. *Politikai pályakép*, Budapest, Vince Kiadó, 2001.

GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

HALMI József, *17699/920 belügyminiszteri akta Héjjas Ivánról. A Bécsi Magyar Újság munkatársától*, in *Magyar pokol. A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében*, szerk. MARKOVITS Györgyi, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1964, 50–53.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945, I. kötet. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921, kiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956.

KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

NEMES Dezső, *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

PAKSA Rudolf, *Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban*, Kommentár, 2007/5, 68–75.

PAKSA Rudolf, *A fehérterror „logikája”*. Események, olvasatok, kontextusok, in *Terror 1918-1919. Forradalmárok, ellenforradalmárok, megszállók*, szerk. MÜLLER Rolf, TAKÁCS Tibor, TULIPÁN Éva, Budapest, Jaffa Kiadó, 2019, 217–245.

PINTÉR István, *Ki volt Horthy Miklós?*, Budapest, Zrínyi Könyvkiadó, 1968.

ROMSICS Ignác, *A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918-19-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019.

SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007.

UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012.

VARGA Krisztián, *Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában*, Betekintő, 2009/1.

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_1_varga_k.pdf

VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

VÁRY Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác, A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyomdája, 1922.

VONYÓ József, Gömbös Gyula, Budapest, Napvilág Kiadó, 2012.

ZADRAVECZ István, *Páter Zadravec titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

ZINNER Tibor, *Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez*, Történelmi Szemle, 1979/3–4, 568–569.

ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.